

IVAN CANKAR
KRALJ
NA BETAJNOVI

V LJUBLJANI 1902
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

KRALJ NA BETAJNOVI

Vse pravice (za prevajanje, uprizoritev itd.) pridržuje si izključno
založnik — L. Schwentner v Ljubljani.

—
Napram gledališkim odrom — rokopis.

030008659

KRALJ NA BETAJNOVI

DRAMA V TREH DEJANJIH ▲ ▲ ▲

SPISAL

IVAN CANKAR

LJUBLJANA 1902 ▲ ▲ ▲ ▲

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

O s e b e:

Jožef Kantor, fabrikant.

Hana, njegova žena.

Francka, njuna hči.

Pepček dvanajstleten, } njuna otroka.
Francelj desetleten, }

Nina, sorodnica Kantorjeva, štirinajstletna.

Krnc, nekdanj štacunar in krčmar.

Maks, njegov sin.

Župnik.

Franco Bernot, posestnik, absolviran tehnik.

Sodnik.

Adjunkt.

Lužarica.

Kantorjev oskrbnik.

Kantorjevi gostje.

Kmetje.

Vrši se jeseni, v malem trgu Betajnovi.

PRVO DEJANJE

Pol domača, pol gostilniška soba za intimnejše goste. Na desni (od gledalca) steklene duri v štacuno, zadaj na levi zagrinjalo v domačo izbo, na levi vrata na hodnik in na stopnice, ki vodijo v zgorenje domače izbe. Zadaj na sredi gostilniška kredenca s kozarci itd., na steni kljuka. V kotu na levi mala pogrnjena mizica, na desni večja štirioglata nepogrnjena miza, spredaj belo pogrnjene gostilniške mize; lovske in pivske slike na stenah.

Za malo mizico zadaj na levi **Francka** plete; **Maks** hodi po sobi in stopi časih k veliki mizi zadaj, kjer ima svoj kozarec. Iz domače sobe zadaj se glasi klavir.

Maks. Res, Francka, veliko se je spremenilo v tem času, ko sem se potepal po svetu. Obogateli ste in jaz sem berač, vagabund.

Francka. Saj greš še lahko študirat, Maks. Oče bi ti dal denarja, je rekel.

Maks. Tvoj oče? Francka, ali misliš, da mora biti človek lump, če ima zakrpane hlače in nepočesane lasé? Mnogo sem izgubil Francka, življenje, prihodnost, vse take lepe reči sem izgubil. In tebe. Ali za vse to sem dobil nekaj drugega, kar ima tudi svojo ceno: ponos vagabunda.

Francka. Nisem te hotela žaliti, Maks.

Maks. In pa maščevalnost vagabunda. Od maščevalnosti se dá živeti, Francka, zato dosežejo vagabundi vsi tako visoko starost. Saj bi se lahko še danes potepal bogvekod, lahko bi na kakšen način še nadalje študiral paragrafe po dunajskih beznicah, toda nekaj me je gnalo domov: to je bila maščevalnost. Ni me bolelo posebno, da ste spravili mojega starega na kant; take reči se prigodé zmirom in zato ni treba, Francka, da bi te bilo sram pred mano. Ali razjezilo me je, da je tvoj oče tako mogočno stopal preko trupel, da, Francka, preko naših trupel. Kadar vidim tako oblastnega človeka, me zgrabi strahovita želja, da bi ga ugriznil v nogo, ugriznil, ugriznil tako, da bi mahoma loputnil na tla, héj, s čelom na kamen!

Francka (tišje). Jaz ti nisem vzela ničesar.

Maks. O, Francka! Ali misliš, da se delam norca, ko te bi vse to očitam? Ti si mi vzela največ, — ko sem zaupal nate in sem se tako neumno goljufal. Tega je bilo treba; zdaj sem hvala Bogu popolen berač in moje roke so popolnoma svobodne.

Francka. Zakaj se nisi vrnil prej; meni je bilo dolgčas po tebi.

Maks. Dolgčas ti je bilo . . . ej, Francka, nevesta! Poglej mi v obraz . . . ali se spominjaš tistih časov, ko sva se igrala tod in sva se rada imela? . . . Ej, Francka, nevestica, še danes ti je

dolgčas po meni! . . . (Ji dene roko na čelo in se skloni k nji.)

Francka. Kaj sem ti storila, da me tako mučiš?

Maks. Zato, ker te ljubim, Francka! Ko bi te ne ljubil, bi bilo žalostno z mano, žalostno! Kadar ti takole pogledam v oči — poglej mi v oči! — te ljubim tako zelo, tako zelo, da vem, da je vse izgubljeno in ker vem, da je vse izgubljeno, morda ni še vse izgubljeno . . . ti! . . . (Stisne ji obraz v roke in se skloni čisto blizu k nji.)

Francka (se mu nalahko brani). Maks . . .
(V štacuni so zazvonila vrata in sliši se ženski glas: »Kaj ni nikogar?« — Francka vstane.)

Maks. Ne zameri, Francka . . . pozabil sem, da si nevesta! (Francka odide v štacuno; iz domače sobe zadaj na levi se glasi klavir.)

Maks (gre k veliki mizi na desni in pije). Prepozno, starec neumni, zaljubljeni, prepozno! (Gre počasi proti levi; pri durih v domačo sobo:) Gospodična Nina, ali sanjate?

Nina (znotraj). Dober dan, gospod Maks! (Klavir utihne.)

Maks. Zelo se skrivate, gospodična Nina . . .

Nina. Drugi me skrivajo, zato ker sem bolna. (Tišje.) Ali ne povejte nikomur, gospod Maks, da sem bolna . . . stric bi bil strašno hud . . . In tudi z mano ne smete govoriti, zato ker Vas imam rada . . . Stric je rekel . . . Pst . . . Francka! . . . (Se okrene previdno in odide; Francka iz štacune.)

Maks. Ali Źi huda?

Francka. O ne, Maks.

Maks (počas). Ti, povej no, — kaj pa misli tvoj oče z Nino?

Francka. V klošter pojde.

Maks. Zdi se mi, da je bolna; kaj pa ji je?

Francka (počas). Ni bolna . . . samo časih zvečer, kadar je tema . . .

Maks. Kadar je tema? . . .

Francka. Kdo ti je povedal, da je bolna?

Maks. Na obrazu se ji vidi. In kaj je takrat, kadar je tema? . . .

Francka. Strah je je.

Maks (je bil Źel do mize na desni, se okrene). Tvojega očeta!

Francka (prestraŹena, tiŹje). Maks!

Maks. In tistega večera pred Źtirimi leti, ko je umiral njen oče . . .

Francka (sedí, iztegne roko). To ni resnica, to so sanje, Maks, grde sanje in Nina je bolna.

Maks. Mene mučijo zelo te sanje, rad bi jim priŹel do dná. Tod okoli vse diŹi po teh grdih sanjah, Francka in jaz voham s slastjo, nimam miru drugod . . .

Francka (vstane, proseče). Saj si rekel, Maks, da me ljubiŹ . . .

Maks. Fej, kako te je Źe vso zastrupil ta nečisti zrak . . . Česa me prosiŹ?

Francka (gre proti njemu, proseče, tiho, s sklenjenima rokama). Oče je velik in strašen in jaz bi se tresla zate. Ne reci ničesar . . .

Krnee (odpre gostilniške duri zadaj na levi). Maks!

Maks. Kaj pa je, stari?

Krnee (tišje, se ogleda po izbi.) Maks, ali imaš par desetic?

Maks. Prav nič, stari, pijem na upanje.

Krnee. Kje pa je Kantor?

Maks. Tukaj ga ni . . . Daj, Francka, prinesi mojemu staremu četrtnko na moj račun! — Le idite, očka, Vam božo že prinesli! (Krnee odide, Francka za njim.)

Maks (sam, gre počasi proti durim v domačo sobo). Rad bi, da bi bile same sanje . . . (odgrne zagrinjalo v domačo sobo; Nina pred njim, se skloni jokaje). Nina?

Nina. Rekli ste, da jo ljubite.

Maks. Ali gospodična Nina, — Ninica, otrok!

Nina. Jaz sem Vas imela tako rada — zakaj ste me tako lepo pozdravili?

Maks (ji vzame robec in ji briše solze). Saj te imam rad, glej, Ninica, ubožica . . .

Nina. Kakor Francko?

Maks. Da, Ninica . . .

Nina. Glejte jaz sem Vas imela takoj rada . . . ko ste šli mimo in ste pogledali gor in ste tako lepo pozdravili.. Tukaj je strašno pusto, gospod Maks, strašno, in jaz sem gledala zmirom, če pridete mimo. (Hitreje.) Toda ne smem dol, glejte, stric ne pusti . .

Maks. To Vam je pač zelo dolgčas . . .

Nina. O! — Nihče ne govori z mano
stric je hud, kadar me vidi . . . samo časih me
ima rad in me poboža, ali jaz se ga tako bojim . . .
tako bojim . . .

Maks. In kadar je temà?

Nina (se ga oklene z rokama strahoma). O, go-
spod Maks!

Maks. Takrat Vas je zelo strah?

Nina. Jaz bi rada, da bi bili zmirom pri
meni . . .

Maks. Zakaj Vas je strah, Ninica?

Nina (tiho). Zakričalo je . . . (glasneje, strahoma)
zakričalo . . .

Maks. Tisto noč je zakričal tvoj oče, Ni-
nica . . .

Nina. (se ga oklene krčevito). O, gospod Maks,
ostanite pri meni . . .

Franc Bernot (pride od leve, s šopkom v roki, v
površni suknji s privihanim ovratnikom; nekoliko kratko-
viden, z naočniki, pride počasi naprej.) Klanjam se, go-
spodična Nina! (Maksu nekako malovažno.) Servus!
(Pogleda v domačo sobo.) Kje pa je Francka?

Maks. V gostilnici je! . . . (Franc gre proti go-
stilnici.) Nina, jaz bom zmirom pri Vas, zmirom bom
mislil na Vas! . . .

Francka (pride iz gostilnice). Dober dan, Franc!

Franc. Zadnje letošnje rože iz našega vrta,
Francka, zato niso več tako lepe.

Francka. Kako si prijazen!

Franc. Daj jih v vodo, škoda bi jih bilo, če bi tako zvenele. Prinesi mi osminko vina, pa sifona! (Francka v gostilnico.) Kaj pa Vi gospodična Nina, zmirom klošterski?

Nina. Zmirom. (Maks k mizi na desni, pije, sede.)

Franc. Saj pojedete že prihodnji teden, ne?

Nina. Dà.

Franc. Tako . . . hm . . . no, tudi kloštersko življenje je nazadnje prijetno . . . (Sede k mizi na levi; Maks je bil vzel notez iz suknje, gleda zamišljen, zvižga in bobna s prsti po mizi.) Prosim te, Maks, nikar ne zvižgaj in ne bobnaj, to me dela strašno nerвозnega!

Maks (pogleda malomarno iznad noteza.) Pa pojdi!

Franc. Ti si mi zmirom bolj neprijeten, Maks . . hm . . dà . . zmirom bolj neprijeten . . (Sede na levi.) No, gospodična Nina, sedite malo k meni . . .

Nina. Moram gor — (Sede blizu mize; Francka prinese vina; pogleda na Maksa in Franca.)

Franc. Tu sem, Francka, tu sem.

Francka. Kod si danes hodil?

Franc. Zjutraj sem bil na polju. Moram delati zunaj, da si popravim zdravje. In pa tudi tako je nekaj lepega to delo na polju . . . Izprehodi po gozdu, po travnikih . . . Človek je tako miren in zadovoljen.

Francka. Da . . . da . . . Zakaj pa ne sedeš sem, Maks?

Maks. Tukaj je moj prostor, sedi ti sem!

Franc (pogleda postrani na Maksa; Maks pije.) Najlepše je tako življenje. Človek je čisto kmet in to je edini naravni poklic na svetu. In če bi si poželed duševnega razvedrila, so lepe knjige v omari (Se dotakne nalahko Franckine roke.) In, Francka, da bi imel vrhutega še lepo ženko na domu . . .

Maks. Vrhutega.

Franc. Ali se Vam ne zdi, gospodična Nina, da je najlepše tako mirno, tiho življenje?

Nina. Da.

Maks (hipoma). Ali bi ne popotovali radi, gospodična Nina?

Nina. O — dà!

Maks. Ali bi ne videli radi morja, velikega, lepega morja, — vozili se v beli ladjici tako-le na večer, ko bi zahajalo solnce —

Nina. O!

Maks. Ali bi bili morda radi pozimi v velikem mestu: gledališča, velika, razsvetljena . . . čudovite obleke . . . bali . . . koncerti —

Nina, Francka. O!

Maks. In ljubezen, ljubezen, ljubezen . . tista ljubezen, ki je v romanih in na balih . . . ko je človek mlad in razposajen in zaljubljen, da bi le plesal in poljubával —

Nina. O, gospod Maks!

Franc (vstane, čemerno). Same otročje reči.

Maks. Blagor jim, ki so otročji!

Franc. Otročji so ljudje, ki niso nič. Zate je tako življenje, tako prazno vagabundiranje. Vsi izprideni študenti so mladi, veseli in razposajeni. Kdor pa je kaj študiral in kaj dosegel, nima več smisla za neumnosti. Napravi si dom in živi mirno, s sabo in s svetom zadovoljen.

Francka. Franc!

Maks. Le pusti ga, Francka, ima čisto prav! Ljudje, ki so kaj dosegli, so s sabo in s svetom zadovoljni. Posebno, če so podedovali prijazno posestvo. Toda Franc, nazadnje je vendar žalostna resnica: edini sad tvojega življenja bo par otrok, v najboljšem slučaju. Ali bi bilo vredno, da bi se upiral človek vse življenje za tako klavern rezultat? — (Veselo.) Mene poglej! —

Krnek (odpre gostilniške duri.) Maks!

Maks. Le idi stari . . . Daj, Francka, prinesi mu četrtinko! (Krnek izgine, Francka odide za njim.)

Franc (smejé). Saj vidimo . . .

Maks. No, kaj?

Franc (se okrene, z rokama v hlačnih žepih, smeje). Berači . . .

Maks (vstane). Ti, ne meči mi beračev v obraz! Praviš, da sem vagabund in zato se me varuj! Potisnem ti berače v goltanec, da jih ne boš pogoltnil zlepa!

Franc (v zadregi, smehljaje). Pretepal se ne bom s tabo!

Maks (izpije). Fej! Kadar vidim tákole gnilo, smradljivo zadovoljnost . . . (Vzame klobuk in palico, gre k Nini.) Z Bogom, gospodična Nina . . . Zvečer se morda še malo vidiva . . .

Nina (vstane in mu da roko). Z Bogom, gospod Maks . . .

Francka (iz gostilnice). Kaj že greš Maks?

Maks. Na večer se morda vrnem. Z Bogom! (Pri durih v gostilnico.) Pa zapiši, Francka: pet četrtnink, jaz tri, stari dve.

Francka (je šla za njim proti durim). Z Bogom, le pridi, Maks! — (Francu.) Kaj pa si mu naredil?

Franc. E . . . jaz se ne pustim, ne . . . takle vagabund me ne bo žalil . . . ne . . .

Francka (se ozre nanj, gre proti štacuni). Ti si ga žalil.

Nina. Maks ni vagabund.

Franc (razžaljen). Torej . . . dobro, Maks ni vagabund, no . . . mi drugi smo vagabundi, no . . .

Hana (iz gostilnice, oblečena kakor dekla). Oče prihaja, Francka, pojdi v štacuno! Kaj pa ti tukaj, Nina? Kaj bo rekel oče?

Nina. Saj grem gor, tetka!

Francka. Pustite jo no, mama! (Nina odide na levo.)

Hana. Če pa oče ne pusti! — In tisti je bil spet tukaj, tisti Maks. Koliko je pa spet pil? Stari tudi pije tam zunaj.

Francka. Saj je plačal, mama!

Franc (s posebnim nasmehom). Seveda je plačal!

Hana. Pa pojdite z njo v štacuno, gospod Franc. (Pospravlja po mizah in pogrne tudi veliko mizo na desni zadaj.)

Franc. Če dovoliš, Francka. (Si ogrne suknjo in se pokrije, vzame steklenico in kozarec.)

Hana. Saj bi mu lahko nesla vino. (Francka v štacuno in Franc za njo.)

(Iz gostilnice Kantor in župnik.)

Kantor. Steklenico, Hana, in predvečerek!

Župnik. Dober dan, gospa Kantorjeva!

Hana. Gospod župnik, dolgo Vas že nismo videli! (Si obriše usta s predpasnikom in poljubi župniku roko; mu pomaga sleči suknjo.)

Župnik (smehljaje). Časi so se spremenili, gospa . . . prav od srca me veseli, da sem spet prestopil prag te hiše . . . (Hana odhiti na levo.)

Kantor (je bil odložil suknjo, ponudi župniku stol spredaj na sredi). Izvolite, gospod župnik!

Župnik (séde). Ne veste, kako mi je prijetno, da sva se tako nekako zblížala in nič ne želim tako prisrčno, kakor da bi bilo to zblížanje kolikor mogoče trajno in tesno.

Kantor. Tudi jaz želim to. (Hana prinese steklenico in kozarca ter šunke.)

Hana. Ne zamerite, da Vam ne morem postreči boljše . . .

Župnik. Preveč ste prijazni, gospa.

Hana. Né recite mi gospa, gospod župnik, saj me poznate, ko sem bila še dekla . . .

Kantor. No, no, že dobro! — (Hana umolkne in odide.)

Kantor. Hana je še zmirom dekla, to mi je časih prav sitno.

Župnik. Dà . . . seveda . . . kdo pa bi si bil mislil, da se boste povspeli tako visoko . . .

Kantor. No, da!

Župnik. Ali s pridnostjo in vztrajnostjo doseže človek mnogo in le pozabiti ne sme, da ni dosegel vsega samó in edino s svojo močjo . . .

Kantor. Jaz nisem tega nikoli pozabil. Rekli ste včeraj, da naj bo vse pozabljeno med nama. Jaz nisem razumel teh besed, gospod župnik. Mislim, da ni bilo med nama ničesar, kar bi bilo treba pozabiti.

Župnik. Oprostite, jaz sem le mislil . . . da ste bili ves čas tako blizu našim nasprotnikom in da . . .

Kantor. Tudi danes sem jim še blizu, kakor pač občuje človek kakor jaz z ljudmi različne sorte. Ali drugače nisem imel opravka nikoli z nasprotniki vere in duhovnikov . . .

Župnik. Zelo me veseli, da ste to tako naravnost povedali . . . Nasprotniki vere in duhovnikov, dà . . . Toda ne zamerite, dragi gospod Kantor — slabo je odkrito nasprotstvo, ali tudi mlačnost je slaba. Tako se mi je zdelo, kakor da

bi bili kolebali na to in na ono stran in kakor da bi si ne upali na glas povedati: »Tak sem in to mislim!« —

Kantor. Dobra je odkritosrčnost, gospod župnik, ali še boljša je previdnost. Kaj sem bil prej in kaj sem imel? Ko bi se bil rinil v sprednjo vrsto, bi me prva sapica odpihnila. Danes je moja vsa Betajnova — pol fare je v moji službi —

Župnik. Veliko ste dosegli!

Kantor. In zdaj, glejte, sem lahko kar hočem! — Kaj bi vam bil mogel dati prej? Zdaj dajem lahko z obema rokama . . .

Župnik. O, gospod Kantor!

Kantor. In dajal bom! Na Vaše zdravje, gospod župnik. (Pijeta.)

Kantor. Najpoprej bova govorila zaradi farovža . . .

Župnik (pazljivo, iztegne roko). Le govorite, gospod Kantor, le govorite . . .

Kantor. Stvar se vleče celih dvanajst let in tista stara koliba stoji še zmirom. Če bi čakali na darove, bi čakali pač, da bi se Vam streha podrla nad glavo.

Župnik. Res je, gospod Kantor, res je! Fara je uboga in bogatini so brezverci — razen Vas, gospod Kantor!

Kantor. Zato sem se bil namenil, da Vam sezidam farovž na svoje stroške.

Župnik (prime kozarec, vstane nekoliko). O, gospod Kantor! (Postavi kozarec na mizo, poseže po njegovi roki.) O, katoliški mož! In tisto, kar smo bili nabrali za farovž tako polagoma, po soldih — ?

Kantor. Dejal sem, da Vam sezidam farovž na svoje stroške.

Župnik. O, hvala Vam, gospod Kantor! — Kako zelo sem se motil nad Vami, oprostite mi! In ne veselim se samo zategadelj, gospod Kantor, ker ste ustregli meni in moji fari, temveč veliko bolj še zategadelj, ker ste se postavili tako odločno v vrsto katoliških mož! Pridobili smo celo vojsko, ko smo pridobili tako vplivnega, vztrajnega, značajnega moža . . . O, gospod Kantor! Zanašajte se na našo hvaležnost, gospod Kantor!

Kantor. Jaz se zanašam nanjo.

Župnik (vstane nekoliko, poseže po njegovi roki). O, gospod Kantor, — kar recite!

Kantor. Prejšnji teden sem bil v mestu in sem govoril z nekaterimi gospodi zaradi državno-zborskih volitev —

Župnik (sloni z rokama na mizi). Dà, dà!

Kantor. Nisem jih pridobil vseh. Saj veste — tista neumnost pred šestimi leti . . .

Župnik. Ko ste kandidirali proti nam —

Kantor. Kdo? Jaz ne! Kandidiral nisem, — kandidirali so me. So itak vedeli, da propadem, drugače bi si bili izbrali koga drugega, kakšno

mlado pisunče, kakšnega advokata. Jaz se nisem brigal za vso reč . . .

Župnik. O, dà, saj verjamem, gospod Kantor!

Kantor. No, nekatere sem pridobil, ker sem jim dokazal, da rad podpiram narodove ustanove, ali narodnih ustanov je toliko, gospod župnik!

Župnik. O da, gospod Kantor!

Kantor. In na poti mi stoji tudi prejšnji poslanec. Saj nič ne rečem — pošten in dober človek je, toda za poslanca —

Župnik (hitro, ga potrka po roki). Ni, ni! Tudi jaz bi rekel . . .

Kantor. Vsa stvar je zdaj odvisna od Vas, gospod župnik. Vaša beseda je tehtna, ker imate faro takorekoč v roki: Vi duše, jaz telesa. Če namignete Vi tja dol: ta človek je znan v teh krajih, priljubljen in tako dalje . . .

Župnik. O, znan, o, priljubljen! . . .

Kantor. Torej?

Župnik. O, jaz . . .! — Ampak, gospod Kantor, tisti hlev zraven farovža, kl' se že podira —

Kantor. Seveda, tudi hlev spada zraven. Rekel sem, da bom dajal z obema rokama.

Župnik (vstane, mu da roko, slovesno). Brez nadaljnih besed! —

Kantor. Hvala, gospod župnik! — Pa nikar ne mislite, da mi je toliko ležeče na poslanstvu; saj imam doma skrbi in dela čez glavo. Toda glejte, gospod župnik, da govorim odkritosrčno:

vse bogastvo, ki sem ga pridobil in vsa oblast, ki sem jo dosegel, me nič posebno ne veseli. To je navsezadnje tako majhno. V svoji fari sem kralj, ali moje kraljestvo je tako tesno omejeno; onkraj plota ne vedo o meni ničesar.

Župnik. O, prosim —

Kantor. Rodil sem se v nesrečni hiši. O, da bi bil začel drugje in drugače svojo pot! Drugo in večje bi bilo moje kraljestvo. Kar sem napravil dobrega v svoji fari, mi samemu preseda; rad bi bil dobrotnik svojega naroda, vsega naroda.

Župnik. O blagi mož! Toda verjemite mi, gospod Kantor, najmanjša dobrota, ki ste jo storili — in koliko ste jih storili, — je zapisana — —

Kantor. No, da. — Hana! (Hana pride iz domače sobe.) Še steklenico! (Hana odide.)

Župnik. Saj ni treba, gospod Kantor, zaradi mene —

Kantor. E, vino je dobro!

Krnc (pogleda iz gostilniške sobe, se odkrije).

Kantor. Kaj pa je?

Krnc (se smehlja v zadregi). Jaz bi Vas prosil —

Kantor. Le malo počakajte! (Hana prinese steklenico.) Daj staremu tam zunaj četrtinko.

Hana. Saj je že pil.

Kantor. Četrtinko bo še prenesel. (Hana odide.)

Župnik. Kako ste blagi! Vsak kozarec vina, ki ga darujete siromaku, Vam bo nekdam stoterno povrnjen.

Kantor. Vedro za kozarec. (Trčita s kozarcema.) Na Vaše zdravje!

Župnik. Na Vaše, naš poslanec!

Kantor. V suknji ga še nimam, poslanstva. — (Vstane.) Jaz ne vem, da je meni vsaka stvar tako strahovito težka, pot do najbližjega cilja tako dolga! Kar se drugim ljudem, ki so slabši in bojzljivejši od mene, kar tako posreči, je zame skoro nedosežno: razmakniti moram prej devetero zidov . . . Nekaj ostudnega, strašnega je med mano in med zadnjim ciljem . . . kakor velika senca hodi pred mano. Jaz ne morem svobodno, brezskrbno poseči po stvari, ki bi jo rad; pravijo, da kradem, da sem brutalen . . . In tako je naposled res treba, da je človek okruten, ko mu je potlej žal; ali česar zlepa ne doseže, to je pač treba, da doseže zgrda. Jaz vem, da nisem bil zmirom blag in oblizan in obziren — ali kakšni so drugi? Kdor kaj pridobi, oškoduje svojega soseda. Na cesti ne leži ne bogastvo, ne oblast, vse to je v suknjah drugih ljudi. Pravijo, da sem se bil obogatil na brutalen način, — rad bi vedel, kako bogaté drugi!

Župnik. Je že tako božja volja, da so na eni strani premožni, na drugi pa siromašni ljudje! Ničesar Vam ne morejo očitati.

Kantor. Ničesar ne, da! To je samo odločnost in moč: kdor je močan, hodi navzgor, bojzljivci in slabiči drsajo navzdol. Ničesar mi ne morejo očitati, ali vendar mi očitajo, — to je tista senca,

ki hodi pred mano. — Pri tejle priči Vam dam svoje kraljestvo, če mi pokažete človeka, ki bi dejal za mojim hrbtom, da sem pošten, da nisem ne kradel, ne ubijal.

Župnik. Gospod Kantor! —

Kantor. Glejte, spravil sem Vas v zadrego. Ko sem bil v mestu in sem govoril z ljudmi zaradi volitev, ali veste, kako so me gledali? Kakor da bi bil prišel naravnost izpod vislic. Ne vem, če bi mi bil kdo ponudil roko, da bi je ne bil iztegnil sam . . .

Župnik (obotavlja, neodločno). Vsak človek ima sovražnikov, vsak človek . . .

Kantor. Povejte mi naravnost: kadar Vas poprašajo, ali boste odgovorili z lahko vestjo: »Kantor je poštenjak in nobene pege ni na njegovem življenju«?

Župnik (vstane, iztegne roko). Od danes naprej, gospod Kantor, z lahko vestjó.

Kantor (ne prime roke, toči; pomolči nekoliko, potem hladno, s komaj vidnim nasmehom na ustnicah). Hvala! —

Župnik (hitro). Ne . . . gospod Kantor . . . ne . . . nisem mislil tako . . . Prepričan sem bil z mirom.

Kantor. Mislili ste to, kar je v zraku, kar mislijo vsi: da sem si bil prisleparil, skradel svoje bogastvo. To ste mislili.

Župnik. O . . . ne, ne gospod Kantor . . . ne, ne! Kako bi mogel potem zahtevati od Vas, da bi mi postavili farovž na svoje stroške . . . in hlev . .

da povem po pravici . . . tudi do mene so že prišle tiste govorice . . .

Kantor (sede, pazljivo, srepo). Katere?

Župnik. Jaz se nisem menil zanje —

Kantor. Katere govorice?

Župnik (séda, tišje, obotovljaje). Zaradi Martina Kantorja, Vašega bratranca . . .

Kantor (nestrpno, se skloni naprej). No? Kaj pa je bilo z njim?

Župnik (počasi, zamahne). I . . . no . . . da ste se polastili njegovega premoženja . . . da ste oškodovali njegovo hčer . . .

Kantor. In kaj še?

Župnik (začuden). Nič drugega . . .

Kantor (kakor da bi se oddahnil, mirnejše, skoro veselo). Da sem se polastil njegovega premoženja! Saj se pač spominjate, kakšno je bilo to premoženje . . . Treba je bilo čisto znova začeti . . . Opekarnica, pivovarnica in vse skupaj ni bilo takrat pol solda vredno. Naj počiva v miru, — pijanec je bil in le sreča za njegovo hčer, da je umrl . . . Nič drugega mi ne očitajo, pravite?

Župnik (v zadregi, začuden). O — nič!

Kantor. No, na Vaše zdravje, gospod župnik. — (Pije.) Da bi le vsak tako kradel, kakor jaz! Pijanec je bil in ko bi za časa ne bil umrl, bi bila njegova hči danes bosa in naga.

Župnik (se nasloni, z drugim glasom, da bi prekinil razgovor). Pravijo, da mislite v kloster z njo.

Kantor. Bolehna je, tišči se v kotu in pre-mišljuje, čisto kakor njen oče. In če jo vidijo tako blede, suhotno, plašljivo — precej kažejo name, jeroba: »Okradel jo je in zdaj jo sovraži!« Povem Vam naravnost, da se je skoro bojim.

Župnik. Ljudje so hudobni.

Kantor. Tam bo živela v miru; zadovoljna bo in tudi jaz bom zadovoljen. (Gre proti domači sobi, govori vanjo.) Hana! pokliči Nino dol! — (Se vrne.) Dal bi jo bil v kakšno šolo — pa ko je zmirom bolehna, čemu bi jo mučil brez potrebe? (Zunaj se zasliši otroški krik.)

Pepček (dvanajstleten fant prijoka od leve).

Kantor. Kaj pa je, Pepček?

Pepček (joka). Francelj me je pahnil.

Francelj (desetleten fant, pogleda izza duri na levi).
Saj ni res, ata, sam je padel.

Kantor. Sem pojdi razbojnik!

Pepček. Pahnil me je!

Kantor. Zakaj pa si ga pahnil? (Vzame Franceljna v naročje.)

Župnik. Jej, jej, Francelj, torej tak si? (Gladi Pepčka, ki stoji pred njim, po glavi.) Le nič ne jokaj!

Kantor. Čakaj, falot, jaz te bom! (Prime Franceljna nalahko za uho, Francelj se smeje.)

Pepček. Je rekel, da me bo ubil.

Župnik. O joj!

Kantor. Kaj si rekel?

Francelj (se smeje v naročju Kantorjevem). Saj nisem!

Pepček. Kaj sme?

Kantor. Ali ne veš, da bi te zaprli, če bi ga ubil?

Francelj. Zaprli?

Kantor. Zaprli, zaprli! Zato se ne sme ubijati! (Postavi Franceljna na tla.) Le pojdi, ti falot, pa nikar ga več ne pehaj! (Francelj zbeži na levo.) Ti si pa tudi mevža, Pepček! Če te bo še enkrat pahnil, pa ga natepi! Le ven! (Pepček odide.)

Župnik. Malega bo treba dobro vzgajati.

Kantor. E, zmirom je boljše, če je otrok živahen. Iz čemernežev ni nikoli nič.

Nina (pride iz domače sobe in ostane pri durih).

Kantor. Torej pozdravi, Nina!

Nina. Dober dan, gospod župnik!

Župnik (gre bliže k nji). Dober dan, Ninica.

Kantor. In jaz?

Nina. Dober dan, stric.

Kantor. Pridi bliže, ne stoj pri durih! (Nina pride bliže.)

Župnik. Gospod Kantor mi je dejal, da mislite v kloster, Ninica? (Nina molči.)

Kantor. Odgovori Nina!

Nina. Da, gospod župnik!

Župnik. Ali se veselite mirnega, pobožnega klosterskega življenja? Ali je Vaše srce pripravljeno?

Kantor (gre proti mizi, kjer je sedel, se okrene k Nini in ji pogleda v oči).

Nina. Da, gospod župnik, pripravljeno je.

Župnik (jo prime za roko). Prav imate, Ninica, čaka Vas najlepše življenje, življenje v Kristusu. Kaj bi imeli v svetu, Ninica? Le malo jih je, ki si ohranijo neomadeževano dušo; le malo je čistega zlata, ki ostane svetlo v mlaki poželjive posvetnosti. Lepa je Vaša prihodnost, Ninica . . . Toda, povejte mi odkritosrčno, ali ni morda v Vašem srcu skrita še kakoršnakoli nemirna želja? Ali se morda ne vzbudi kdaj rahlo obžalovanje v Vašem srcu? (Nina molči.)

Kantor (sedi za mizo). Odgovori, Nina! Ali ne obžaluješ?

Nina. Nikoli, gospod župnik! Z Bogom, gospod župnik! (Se skloni k njegovi roki, da bi jo poljubila.)

Župnik. Ninica, kaj Vam je? Zakaj jokate, Ninica?

Kantor (vstane, Nina se zdrzne).

Nina. Nisem jokala, gospod župnik.

Župnik. Saj Vam tekó solze po licu. .

Kantor. Otrok!

Nina. Saj nisem jokala, stric!

Kantor. No, le pojdi gor! (Nina poljubi župniku roko.)

Župnik. Z Bogom, Ninica! (Nina odide.)

Kantor. Kakor sem rekel: bolehana je in neumne misli ji gledajo iz oči. Najboljše bo za

njeno telo in za njeno dušo, če jo odtegnem življenju.

Župnik. Tudi jaz mislim. — In zdaj pa dovolite, gospod Kantor, da Vas še enkrat prav pri srčno zahvaljujem — — res, današnji dan je bil izmed najlepših v mojem življenju. Kedaj, pravite, da pričnemo s farovžem?

Kantor. Takoj na spomlad, gospod župnik. (Župnik si oblači suknjo, Kantor gre k štacuni in odpre duri.) Francka — dober dan, Maks — ali ni bil Bernot tukaj?

Francka (znotraj). Je šel.

Kantor. Da mi ne posedata z Nino po gostilnici! — (Zapre duri.) Treba je samo, da jo kdo malo pogleda, Nino — (vzame klobuk in si ogrinja suknjo) posebno, odkar je ta potepeni Maks tukaj. Nimam rad, da govori z njim; ta fant mi ni pogodi.

Krnee (pogleda iz gostilniških duri in se smehlja po beraško).

Kantor. Ah, tako, — no kaj je?

Krnee. Saj veste, gospod Kantor —

Kantor. Kedaj pa sem Vam bil dal zadnjikrat? Ste že vse zapili?

Krnee (pride bliže, s klobukom v roki). O, ne zapil —

Kantor. Kaj šel!

Krnee. Mraz je že, suknjo bi si kupil —

Kantor. Po suknjo pridite k meni.

Krnee. In pa Maks je zdaj doma —

Kantor. Kaj pa dela?

Kr nec (skomizgne). Ej —

Kantor. Jaz vem kaj dela, Kr nec, in le povejte mu, da naj se varuje, — naj rajši počne kaj pametnega, da mu ne bo treba beračiti . . . Voha okoli, voha — vem dobro, kako je pozvedoval pri sodniku in drugod . . . Jaz nisem kr iv, če ste slabo gospodarili in vse zapili. Priden človek ne pride nikoli na kant . . .

Kr nec (prestrašen, jecaje). Jaz ne morem nič, gospod Kantor . . . ne vem, kaj je z njim . . . Velik je, sam naj gleda . . .

Župnik. Ta fant se je menda čisto izgubil — in tudi v časopise daje.

Kr nec. Pravi, da bi šel v kakšno pisarnico —

Kantor. Ta pojde, seveda; mu delo smrdi kakor Vam! (Vzame iz suknje papirnat denar.) Ampak za ta mesec dovolj, z Bogom!

Kr nec. Prav lepa hvala, gospod Kantor!

Župnik. Blagi mož! (Stisne Kantorju roko.)

Kantor. Kaj pa hočem, saj mislijo, da sem jim dolžan. In na cesti tudi nečem, da bi poginili. — Izvolite, gospod župnik . . . (Kantor in župnik na levo.)

Kr nec (poskoči k durim v štacuno). Francka, hej! — Maks, le k meni, Maks! (Francka pride.) Pol litra, Francka! Pa večerjo, Francka, — pečenke, Francka!

Francka. Precej, očka, precej! (Odide v gostilnico.)

Maks (pri štacunskih durih). Kaj pa je stari?

Kr nec (maha z denarjem po zraku). Ali ti diši?

Maks. Čegav denar?

Krnc (začuden). Čegav? Moj!

Maks (napol ironično). Kaj pa misliš o meni, stari? Jaz da bi pil za ta denar? Ali nimaš nobene morale več? Za ukraden denar, prisleparjen denar! Ali nimaš morale?

Krnc (prestrašen). Kaj?

Maks. Stari, ta denar smrdi po vislicah! — (Francka prinese vina.)

Krnc (sede na desni zadaj). Tukajle k meni sedi, Maks. Saj v vino ni pomočil rok.

Maks. Le pojdi, Francka (Stopi k nji.) No, počakaj malo, Francka! (Jo prime za roko.) Čudno je, kako mi je hudó . . .

Francka. Zakaj ti je hudó?

Maks. Kakor da bi se zdajle za zmirom poslavljala . . . sam ne vem . . .

Francka (tišje). Saj sem ti rekla, Maks povedala bom očetu in njemu . . . pa naj bo kar hoče . . .

Maks. Ne reci nikomur ničesar in nič več ne govori z mano . . . zdaj je že vse prepozno . . . In pa, Francka, nič mi ne zameri, če se bo kaj zgodilo . . . kaj hudega in grdega . . . Žal mi je tebe . . .

Francka (proseče). Maks, ti mi povej — kaj ti je težkega pri srcu . . .

Maks. Le pojdi, Francka . . . (ji stisne roko) no, z Bogom!

Hana (prinese večerjo iz domače sobe; Francka odide v štacuno, Hana v gostilnico).

Kr nec. Lep kos!

Maks. Prav imaš, stari, le pijva. Pri tatovih beračiti je še zmirom bolj dostojno nego krasti pri beračih. (Pije.) Jaz ne vem, da je tako težko napraviti kaj poštenega; lumparija je takoj storjena. Noge se mi tresejo, nisem mislil, da sem tak slabič. Ljubezen mi je v nogah, neče stran.

Kr nec. Malo preveč si pil; sedi in jej!

Maks (sede). Ali ste poznali Martina Kantorja?

Kr nec. Naj v miru počiva; jej, Maks!

Maks. Ali ste bili zadnje čase kdaj pri njem; tisti dve leti, ko je umiral?

Kr nec. Jáj, Maks, jáj pa pusti mrliča pri miru!

Maks. Oče, v moji glavi kljuje tako strašna misel, da jo moram izgovoriti. Prišla mi je, sam Bog vedi kako in zdaj vem, da je resnična. Tod je zapisana na stenah, na vseh obrazih.

Kr nec. Ti si pijan, Maks; ne meni se za babje govorice, lahko bi ti škodovalo.

Maks. Oče, Kantor je umoril njenega očeta.

Kr nec (plane trepetaje in se ozre).

Hana (pride od leve). Francka! Francka! (Gre proti štacuni.)

Francka (iz štacune).

Hana. Pojdi gor, Francka, k Nini! Prižgi vse luči!

Francka (obstane, strahoma). Jezus, ali je že spet —?

Hana (stopi na stol in prižge svetilko, ki visi od stropa.) Pojdi brž gor, Francka! (Francka na levo.) To je križ; človek je zmirom v strahu! Da bi bila že z doma!

Maks. Kaj je z Nino?

Hana (stopi s stola). Bolna je, blede se ji! (Odide v domačo sobo.)

Maks. Zdaj ko je prišel čas, se bojim. Storili ste mi veliko škodo, oče, da ste me napravili tako majhnega in slabega . . . tako jih zdajle zmirom dobivam po hrbtu, sam pa ne morem udariti . . . (Vzame kozarec.) Do dna, da pojde do nog! (Izpije.)

Krnc. Če ti je slabo, Maks, pojdi spat . . .

Maks. Ali zdaj se mora dovršiti, kakor že bodi . . . Umoril ga je, oče, in jaz sam Vam pokažem, kako ga je zadavil. Poglejte mu v obraz, kadar pride . . . Kadar pride, mu pogledam v obraz . . . v obraz mu pogledam, oče, in stopim predenj in ga pozdravim — —

(Na levi se duri odpró, vstopi Kantor, smeje, v suknji, klobuk na glavi, v naročju Franceljna, ki ima v rokah njegovo palico.

Maks (vstane in se okrene) — morivecl

Kantor (izpusti otroka, omahne za korak proti durim, kakor v sanjah jecaje). Kdo si?

Krnee (je bil planil za mizo kvišku, da je prevrnil vino).

Maks. Zapri duri, Kantor, da kdo ne vidi — otroka ven, Kantor, da ne bo slišal, če bi stari zakričal —

Kantor (je mehanično potisnil otroka ven in zaprl duri).

Maks. Zakleni jih, lahko bi kdo prišel!

Kantor (zaklene duri).

Maks (stopi na stol in privije luč). Upihnimo luč, noben morivec še ni moril pri luči . . . In zdaj je treba samo hladne moči . . . le korak naprej . . . čisto brez strahu . . . Stari se zvija že dve leti, neče poginiti . . . Njegova krivda! . . . Naj napravi drugim prostora . . . In čemeren je in neumen . . . lahko bi mu prišlo na misel, da bi premenil testament . . . Kaj bi bilo potlej s tvojim kraljestvom? Ne čakaj več . . . samo moči . . . bojazljivec, ali se ti tresejo noge? . . . Polagoma, tiho . . . stari spi . . . oprezno, tiho . . .

Kantor (je bil šel med tem počasi, oprezno proti mizi, kjer sedi Krnee, skrčil je prste; Krnee sedi mirno, kakor okamenel).

Maks. Primi, stisni! . . .

Kantor (je skočil h Krncu, preko mize ga prijel za vrat, Krnee zakriči).

Maks (privije luč navzgor, z drugim glasom). Kaj počnete, gospod Kantor? Kaj se Vam blede?

Nina (iz domače sobe, bosa; v nočnem krilu, samo srajco na prsih.) Oče! Oče! (Se oklene Maks.)

Maks. Sanje, Ninica, sanje! Nihče ni kričal!
— (Kantorju, ki stoji v ozadju bled:) Sanje!

Kantor. Sanje! . . (Si pogladi z roko preko čela.)
(Hana in Francka iz domače sobe.)

Francka. Nina!

Hana. Otrok!

Maks. Le pojdi gor, Ninica!

Nina. Sanje, Maks?

Maks. Sanje! Le pojdi gor. (Hana, Francka, Nina
— odidejo.)

Maks. Kaj Vam je bilo, oče? Zelo ste prepadeni?

Krnec (sedí trepetajoč, roke ob kolenih, glavo sklonjeno). Zdelo se mi je, Maks —

Maks. Sanjalo se Vam je. Pojdiva! Vi ste malo preveč pili, oče, saj se Vam noge opletajo. (Vzame Krnca za roko, odideta.)

Kantor (napravi korak naprej, sede pri mizi v ozadju, nasloni glavo v dlan). Zdaj jih ni več móči izbri-sati! . . . In zdaj je konec — samo še tole noč, do jutra še morda . . . še do jutra bi živel rad . . In vse to, vse to življenje za tak konec? Tako bodo pljuvali na moj grob, vse moje kraljestvo bodo razdrli in otroke . . . otroke bodo topli, pog-nali jih bodo po svetu! — O! (Vstane.) Kakšen strah me je bil obšel! . . . Francelj! (K durim, jih odklene.) Francelj! (K durim v domačo sobo.) Francelj!

(Francelj pride; Kantor ga vzdigne v naročje.) O ti, fant moj! Le smej se, Francelj! Midva se ne dava kar tako! . . . Rajši sto drugih, midva ne! Ali bi se tepel z mano, Francelj?

Francelj. O, precej! (Ga prime za lase.)

Kantor. Bravo, Francelj! (Poklekne in se tepe z otrokom; Francelj se smeje na glas, istotako Kantor.)

DRUGO DEJANJE

Soba v stanovanju Kantorjevem, opravljena kakor salon na deželi, barve temne. Na levi strani okno s temnordečimi zastori, blizu okna mizica. V ozadju na levi vrata v obednico, na desni vhod s koridorja. Na desni strani duri v spalnico. Na sredi okrogla miza s stoli in fotelji. Svetilka, ki stoji na mizi, je slabo privita in skozi zeleni senčnik pada zamolkla luč.

Nina pri oknu; odmaknila je nekoliko zastor, tako da pada v sobo pramen mesečine; duri iz obednice se odpro, vstopi **Francka** in pusti duri samo priprte; iz obednice se sliši govorjenje, zvenčanje kozarcev, smeh.

Nina (se okrene od okna.) Ne pride.

Francka. Jaz bi rada, da bi prišel — in se bojim.

Nina. Še poslovil se ni od mene.

Francka. Oče ga je povabil; morda pride, ker sem mu pisala jaz.

Nina. Zato, ker si mu ti pisala?

Francka. Zato, Ninica, da se poslovil od tebe.

Nina (se stisne k nji). **Francka**, jaz ga imam tako rada. Morda še pride nocoj, jaz čakam še

zmirom. In če pride, potem ne pojdem jutri v klošter.

Francka. Jaz bi šla s tabo.

Nina. Ti, Francka?

Francka. O, Ninica, meni je tako težko . . .
(Sede in zakrije obraz.)

Nina (se skloni k nji). Francka!

Franc (pride v lovski obleki, s puško na rami).
Dober večer . . . sami, dekleta? . . . malo sem se
bil zapoznil! (Postavi puško v kot in dene klobuk na stol.)

Francka (vstane). Dober večer, Franc! Le pojdi
notri, so že vsi tam.

Franc. No, gospodična Nina, Vi se torej po-
slavljate?

Nina. Da, gospod Franc.

Franc. Kako . . . ali ste kaj žalostni? Malo,
seveda! Pa Vi ste kakor ustvarjeni za klošter . . .
čisto nunski obraz . . . Kdo pa je notri?

Francka. No . . . gospod župnik in sodnik,
in . . .

Franc. Pa menda še niso povečerjali?

Francka. Ne še.

Kantor (iz obednice). Še ni Maksa?

Francka. Ne.

Franc. Dober večer, gospod Kantor.

Kantor. Kakšen pa Vi . . . in tako pozno?

Franc. Lazil sem okoli, po gozdu . . . to je
moje veselje . . . ampak zajci se mi lahko motajo
okoli nog . . .

Kantor. Le notri, da ne boste kosti obirali.
(Franc odide.) Tudi ti, Nina, nocoj še nisi v kloštru.
(Nina odide.)

Kantor (pogleda skozi okno, Francki, ki gre za Nino).
Kdaj si govorila zadnjikrat z Maksom?

Francka. Samo enkrat po tistem večeru, ko je bil zadnjikrat pri nas.

Kantor. Kaj sta govorila?

Francka. Samo malo, ko je šel mimo.

Kantor. No, kaj te je prašal? Kako je gledal?

Francka. Kakor da bi bil bolan.

Kantor. Bolan — kako misliš?

Francka. Bled je bil in . . . tako je govoril . . .
samo par besed je rekel in je šel.

Kantor. Kaj pa je rekel?

Francka. Če ste zdravi.

Kantor. Če sem zdrav? (Gre po sobi.) Rekla bi mu, da sem zdrav in da bom še zdrav in vesel, ko bo že on . . . Čegava je ta puška?

Francka. Francova.

Kantor (jo vzame v roko in jo postavi spet v kot; tišje). Da . . . saj je prišel z lova . . . (Hipoma, surovo.)
No, kaj gledaš? Pojdi notri!

Hana (iz glavnega vhoda, čez nedeljsko krilo prevezan bel predpasnik). Lužarica je že spet tukaj; kar sam se pogovori z njo, jaz je ne bom zmirom odganjala.
(Odide.)

Delavka (slabo oblečena, postarna, pride ponižno).

Kantor. Kaj je torej?

Delavka. Sprejmite ga spet.

Kantor. Če govorite o svojem možu, ste že opravili.

Delavka. Kakor se Bog prosi, — šest otrok je doma.

Kantor. Če so lačni, jih pošljite k meni po kruha. Z Vašim možem ne maram imeti ničesar več. Ne rabim nikogar, da bi mi ljudi šuntal. Kdor je v moji službi, je moj delavec, moj hlapec!

Delavka. Usmilite se!

Kantor. Ali Vas je on poslal?

Delavka. Ni me poslal.

Kantor. Ne, ljuba žena: če bi prišel on sam in bi pokleknil predme in bi me prosil s sklenjenimi rokami — morda. Smilite se mi . . . ampak . . . (Gre k oknu, pogleda dol, se okrene k delavki.) Že opravili! (Gre proti desni.)

Župnik (odpre duri iz obednice, zelo rdeč, smehljajoč, kozarec v roki). Gospod Kantor, pogrešamo Vas, o Vas govorimo.

Kantor. Takoj pridem . . . (vzame klobuk, ki leži na zofi; delavki:) No, le pojdite.

Delavka (ki je stala mirno ob steni poleg vrat). Usmilite se . . . Gospod župnik —

Župnik. Kaj niste Vi Lužarica? . . .

Kantor. Gospod župnik nima s to stvarjo nič opraviti . . . Prišla je prosit, da bi sprejel njenega moža. Jaz tega ne storim.

Župnik. To seveda ni mogoče Ljuba žena, Vaš mož je na slabih potih. Pohujšljive knjige je bral, to je, ljuba žena. Brezverec je.

Delavka. Otroke je moliti učil.

Župnik. To je bilo lepo in prav. Ampak, ali veste, kaj se pravi, upirati se svojemu gospodarju, ljudi šuntati? To se pravi grešiti zoper božje postave.

Delavka. Usmilite se —

Župnik. Ali ni z grdimi besedami govoril o svojem gospodarju? Ali ni mislil napraviti nekako brezbožno društvo, kar se mu je, hvala Bogu, ponesrečilo? Ali ne seje med ljudi nezadovoljnost in zdražbo? Ljuba žena, take ljudi je treba iztrebiti kakor ljuliko. —

Delavka. Samo eno besedo recite, gospod župnik — na našo revščino poglejte in recite samo eno besedo . . .

Župnik. Ljuba žena, to ni v mojih rokah, Vaš mož naj bi bil gledal . . . Če Vam morem kaj vstreči, ljuba žena, — izpijte kozarec vina. To je vse. (Ji ponudi kozarec in gre proti nji.)

Delavka. Bog Vam odpusti. (Odide.)

Župnik. Smili se mi . . . ampak to so principi . . (Stopi h Kantorju.) To sem rekel, da je treba ta brezbožni duh med delavci in kajžarji (s krepkim povdarkom, počasi) z vso stro-gost-jo (dene Kantorju roko na ramo) z vso stro-gost-jo

Kantor. Da! (Stopi k oknu.).

Župnik (stopi malo za njim, s kozarcem v roki, pije).
Tisti izgubljeni študent, Maks Krnec, je zatrosil to satanovo seme —

Kantor (se hitro okrene). Kaj je naredil?

Župnik. On je tisti, ki šunta ljudi; združil se je z Lužarjem . . . in je imel tudi svojo roko pri tistem bralnem društvu . . . Na glas je rekel, vpričo vseh ljudi: »Moško besedo Vam dam, da Kantor ne bo voljen!«

Kantor. To je rekel?

Župnik. Vpričo vseh ljudi.

Kantor. In kaj še drugega?

Župnik. Nisem ga slišal, ampak nevaren človek je.

Kantor. Nevaren človek! Ali verjemite mi, da se ga rešim. — Zabavajte se, gospod župnik, pogledam samo dol v gostilnico in se vrnem takoj.

Župnik. Kakor sem rekel: to so principi . . .
(Odide v obednico.)

Kantor (gre proti desni, se vrne in zakliče v obednico).
Francka!

Francka (iz obednice).

Kantor. Kadar pride Maks, bodi prijazna z njim . . . (Po kratkem odmoru.) Povej, ali nista imela z Maksom nikoli nič?

Francka. Da, oče, on me ima rad.

Kantor. In ti?

Francka. Jaz ga imam rada.

Kantor (po kratkem odmoru stopi k nji, jo prime z obema rokama za glavo in se skloni k nji). No . . ubožica . . .

Francka. Oče! —

Kantor (se osvesti, se okrene, z mirnim, malo tihim glasom). Pozno je že, povêdi otroke spat. (Odide.)

Francka (stoji mirno; zakliče s tihim, plašnim glasom za očetom, ki je zaprl vrata za sabo). Oče, ne storite mu žalega!

Bernot (iz obednice). No, Francka?

Francka (se ozre nanj, gre k oknu).

Franc (pride naprej). Kaj pa je s tabo, Francka? (Čisto k nji.) Že prej mi ni bil pogodi tvoj obraz.

Francka. Pusti me, Franc . . . nocoj.

Franc (tišje in bolj prisrčno). Francka, meni je nekaj pri srcu, da bi te prašal.

Francka. Ne nocoj.

Franc (jo prime za roko). Meni je težko Nekaj se je spremenilo, Francka, med nama.

Francka. Vse se je spremenilo.

Franc. Ti! . . .

Francka. Pusti me nocoj . . slabo mi je, da bi umrla. (Izvije roko iz njegove, séde.)

Franc (nekoliko razburjen, skoro jecljaje). Jaz vem, da se je spremenilo . . . sam sem videl . . ti! . . Samo to mi povej — ali me imaš še malo rada?

Francka. Nič me ne prašaj nocoj.

Franc (obstoji nem, nato jecljâ). Ti . . . ti . . . (Poklekne poleg stola, išče njenih rok.) Francka . . kaj

si ti storila, Francka? (Francka vstane, Franc drži njene roke, vstane.)

Franc. To si rekla samo nalašč, ti! — Povej, Francka, čisto resno te prašam in brez vse šale, če me imaš še malo rada . . . samo malo, Francka . . . premisli . . . ne odgovori precej . . . (hitreje) saj ne zahtevam veliko od tebe, Francka . . . samo toliko, da lahko porečeš natihoma: »Malo te imam rada, Franc!« . . . Vidiš, Francka, tako te prosim . . . čisto ponižno in prav po beraško . . . in ne veliko, Francka! . . .

Francka. Ne jezi se nad mano . . . težko mi je bilo in nisem ti mogla povedati. Ali vse se je spremenilo; nič ne misli, kaj je bilo med nama. In nič več me ne prašaj . . . pojdi notri in bodi vesel, Franc, meni bo lahko, če boš vesel.

Franc. Nobene druge besede, Francka, nič drugega mi ne moreš povedati?

Francka. Nič drugega.

Franc. Ves čas si se igrala, vse dolgo leto?

Francka. Nisem se igrala s tabo; ne misli več, kaj je bilo. Nazaj ne pride, zato ne spominjaj; in usmili se, Franc, in ne očitaj mi ničesar.

Franc. Ti se nisi usmilila; s tole majhno roko, Francka, si razdrla zdaj moje življenje in nikoli več ga ne bom mogel sezidati.

Francka. Usmili se.

Franc. Zato, ker je prišel razcapan in nepočesan in izgubljen, zato te je precej vzel . . . vso,

kakor si stala pred njim. No, glej, zdaj sem jaz tudi izgubljen, brez doma, vagabund; tako lepo sem si bil napravil gorko gnezdo, samo božjo srečo — no, vidiš, zdaj je šlo vse to mimo, kakor senca . . . Francka, zdaj stojim pred tabo razcapan, nepočesan, izgubljen in te prosim kruha, ljubezni . . .

Francka. Ne muči me. Ne morem ti dati ničesar, samo žalosti in strahu, to sprejmi vbogajme, drugega nimam.

Franc. O, Francka, jaz bom lovil še zadnje ostanke tiste sreče, ki sem mislil, da je, in je nikoli ni bilo. Ne bom je izpustil tako hitro. Zmirom sem bil neumen in počasen, in vendar sem dosegel po priliki več nego drugi. Okorna trdovratnost je bila moja moč, Francka — in jaz te ne izpustim. Boš videla — jaz bom vesel in razposajen, kakor vsi drugi vagabundi; če ti je drago, zapalim svojo belo hišico na hribu, da ne bo nobenega sledu več po dolgočasni komodnosti — (Francka se okrene od njega in gre proti durim v obednico). — Ne, Francka, potrpi — kadar bosta govorila, mu reci resno in s kakoršnim hočeš povdarkom, da gre zdaj za življenje in smrt —

Francka (prestrašena). Franc —

Franc. Reci mu to čisto resno. Zakaj glej, Francka, jaz ti ne morem ničesar očitati, ali vzela si mi toliko, da dam povrhu še svojo poštenost in bojazljivost.

Francka. Kaj hočeš?

Franc (hladneje). Tebe, Francka!

Kantor (iz glavnega vhoda, Francki). Nikogar še?

Francka. Nikogar. (Odide v obednico.)

Franc. Ali pričakujete Maksa?

Kantor. Bojim se, da ne pride.

Franc. Hitro ste se sprijaznili z njim.

Kantor. Kaj Vam ni pogodi? Prebrisan fant je.

Franc. Na vsak način, drugače bi se ne bali, da ne pride.

Kantor. Ej, prijatelj, odkod ta zbadljivost?

Franc. Iz iste sklede, kakor Vaše prijazno pričakovanje. (Odide v obednico.)

Kantor. Še iz njegovih oči je pogledalo nekaj. Človek, povsod strahovi! . . .

Francka (pride z otrokoma iz obednice).

Francelj. Oče, jaz še ne maram iti spat.

Kantor. Kar precej!

Francelj. Oče, rajši bi se še malo tepla.

Kantor. Francelj, midva se nocoj ne bova tepla.

Francelj. S kom pa?

Kantor. Le spat! (Odide v obednico.)

Francelj. Francka, jaz še ne grem.

Francka. Brž, oče bodo hudi.

Francelj (ugleda puško, jo prime v roko).

Francka. Ali boš pustil to pri miru?

Francelj. Čegava pa je?

Francka (ga prime za roko). Spat! Le pojdi, Pepček!

Pepček. Ali gre Nina za zmirom stran?

Francka. Za zmirom! (Proti spalnici, odpre duri.)

Maks (pride iz glavnega vhoda, obraz bolj upal in obleka bolj zanemarjena nego prej.) Dober večer, Francka!

Francka. Maks!

Maks. Samo poslovit sem se prišel. Kje je Nina?

Francka (potisne otroke v spalnico). No, spat! — Maks, potrpi, da prižgem luč. (V spalnico, vrata ostanejo odprta; govori znotraj.) Igrajta se še malo, precej pridem.

Maks (sam). Tako bojzljivo prihajam, kakor da bi bil sam hudodelec. (Se ozre na puško, z nasmehom.) Kaj je pripravljena zame?

Francka (pride).

Maks. Pisala si mi, da naj pridem.

Francka. Zdaj me je strah, da si prišel, Maks; jaz se bojim zate.

Maks. In da se bojiš zame, to je vse, kar si mi hotela povedati?

Francka. Kaj si ti storil z mano? Zdaj, ko te imam od srca, od srca rada, mi je tako, da bi umrla.

Maks. Odpusti mi, Francka, če sem te grdo goljufal. Ali misli si zdaj, da je vse prepozno. (Prisrčno.) Misli si, da je bilo bogvekedaj in dā ne more biti več. Prav tako, Francka, dušica, kakor je danes jesen in mraz, in ne more biti pomlad.

Saj so najine roke preslabe, da bi razgrnile meglé, čemu bi žalovala?

Francka. O ne, Maks, nič ni prepozno. Samo zasmej se in bodi vesel in misli, da je pomlad, pa bo pomlad, glej, pa bo vse dobro.

Maks (jo prime za roko). Tukajle sedi, Francka (Francka sede v fotelj, Maks ji položi obe roki na lica) in bodi resna in mirna in me poslušaj. (Sede na stol k nji, drži njeno roko v svoji.) Ko bi te jaz zdajle objel okoli pasa in bi te pritisnil k sebi za zmirom . . . za zmirom Francka . . . (se skloni k nji, prime obe njeni roki, nato jih izpusti in vstane; hipoma bolestno, obžalovaje). Za zmirom . . . (Mirnejše.) To bi bilo sladko, kakor ukradeno bogastvo, in peklo bi me v duši, kakor ukradeno bogastvo. (Sede.) No, bodi resna in mirna in me poslušaj . . . Lahko bi ti napravil prijazen dom in lepo, tiho življenje — zate bi imel še zmirom toliko moči, da bi vse to pridobil. Pa kadar bi sedela v hiši, bi te pogledal z ljubeznijo in sovraštvom in bi moral stran, Francka, na cesto, da bi se skrila od sramú in od poštenega kesanja, ker nisem storil, kar bi bil moral storiti.

Francka. Ali me nimaš nič več rad, Maks?

Maks. Poslušaj, kar ti pripovedujem —

Francka. Nič ne razumem, kar pripoveduješ. Pusti vse drugo, Maks, in povej mi samo, če me imaš rad.

Maks. Čutil bi zmirom, da sem te kupil za svoje poštenje. Torba na ustih bi bila sramotna cena, nevredna tebe in mene. Ne smeš misliti, da sem ves tako miren in udan, kakor so mirne in udane moje besede —

Francka. Maks, tako sem se jokala in tako sem te čakala, in ti zdaj ne govoriš z mano. S kom govoriš, Maks, da ne rečeš ljubeznive besede, da gledaš tako neprijazno?

Maks. Res je, Francka — morda ni vse tako, kakor sem ti pravil. Ali če ti prav resno rečem in brez vsakega nadaljnega razlaganja, da je mojega življenja konec in da mrtveci nimajo pravice do ljubezni, tedaj mi to verjemi, Francka, in nič me ne prašuj.

Francka. Zakaj si prišel in si rekel, da me ljubiš?

Maks. Ker sem te ljubil, kakor te danes ljubim. (Gladi ji roko, komaj se ovladuje.) Francka, morda se motiš — ali res misliš, da je prepozno? Ali sem jaz kriv, ali si ti kriva, da je ta hiša zakleta? Da hodijo mrtveci tod? Kaj naju brigajo drugi ljudje?

Francka (veselo, se ga oklene z roko). Maks, stran odtod, (trepetajoča) Maks, še nocoj! . . .

Maks. Stran iz mrtvašnice — s tabo, Francka, v novo življenje. (Stojita roko v roki.)

Kantor (iz obednice). No, saj ste tukaj. Kako je? (Dene klobuk na zofo.)

Maks. Dobro.

Kantor (Francki). Idi k otrokom! (Francka v spalnico.)

Kantor (gre k durim v spalnico, ki so bile samo priprte in jih zapre). Sédite. (Pride nazaj, sede k mizi v ospredju.) Saj ste si pač mislili, da sem Vas bil povabil zato, ker bi jaz sam rad govoril z Vami.

Maks. Zdelo se mi je. Toda jaz nisem prišel zategadelj, temveč, da bi se poslovil od hčere Vašega bratranca.

Kantor. Govorila bova čisto stvarno, kakor se spodobi ljudem, ki si nimajo ničesar prikrivati. Ali ste prinesli račun sabo? Povejte ceno!

Maks. O čem barantava?

Kantor. Jaz nisem stiskavec; toliko me poznate, dragi gospod. Zahtevajte svobodno. Nato boste pa dovolili, da Vam dam svoj blagoslov na dolgo pot in da zaprem vse duri za Vami.

Maks. O, gospod Kantor, jako se motite. Nisem prišel sem po kupčiji.

Kantor. No, dobro — le privijte ceno, jaz se udam. Rad bi se otresel te reči, kakor sitne muhe: ali se Vam je pripetilo kdaj, da Vam je bilo do smrti hudo, ker Vam je brenčala muha pred nosom? Res mi je neprijetno, zato le privijte navzgor.

Maks (vstane). Rekel sem, da nisem prinesel računa.

Kantor (ga prime za roko). Zdaj Vas držim, zdaj Vas ne izpustim. Sédite!

Maks. Kaj mi ponujate?

Kantor. Govorite od srca, nič se ne ženirajte! — Verjemite mi, da mi je težko in grenko, kakor mi ni bilo pač še nikoli v življenju. Če bi se bila stvar sama naredila ob drugem času in ob drugih prilikah, bi ne bilo nič nelepega na nji. Tako pa mi je težko in zato bi rad, da bi govorili sami. Kaj bi imeli od mojega ponižanja?

Maks. Kar mi imate povedati, mi povejte.

Kantor. Še enkrat: ne silite, da bi se omazal pred Vami. Jaz Vas ne sovražim, glejte, jaz ne sovražim nikogar. Morda bi Vas imel celo rad, ker ste pošteni in pametni in bi si lahko napravili lepo življenje. Zaradi tega mi ni hudo — zdaj govorim odkritosrčno z Vami — in ko bi prišli k meni brez računa, ne tak neusmiljen tirjavec, bi Vam dal svojo hčer in ne bilo bi me skrb za njeno prihodnost. Tako pa me ponižujete za dovodnika, ki je vesel, da so mu okoliščine ugodne in se lahko iznebi blaga za dobro ceno.

Maks (vstane). Sami ste ponižali.

Kantor (vstane, brutalno). Dajte mi zdaj plačilo za ponižanje. Plačilo!

Maks. Sami ste si ga vzeli; ponižanje plačilo za ponižanje. Zdaj Vam ne morem dati ničesar več in ne morem vzeti ničesar. Zdaj sva opravila in se lahko posloviva.

Kantor. Varujte se, pomislitel! Zdaj ste mi vzeli poslednje, zdaj sem nag pred Vami. Vaša beseda: ali sprejmete moje ponižanje?

Maks. Predno ste prišli v sobo, sva stala na temle prostoru jaz in Vaša hči. Ko bi bili prišli za minuto pozneje, bi me ne videli nikoli več. Bil bi Vaš zet brez Vašega blagoslova in brez Vašega ponižanja. In hitel bi bil — jutri osorej bi že sva toval na veliki cesti — ker sem se bal Vašega ponižanja; ko sem bil ugledal Vaš obraz, sem se bal in (se okrene) sem se tresel. Tako je pri kraju in z Bogom! . . .

Kantor (mu zastavi pot). O, ne tako brž! Nisva se še dogovorila. Držim Vas in Vas ne izpustim. Vi nosite sabo predragocene reči, da bi Vas pustil na cesto. Prišli ste in ste me okradli in zdaj se nič ne pritožujete, če Vam pred nosom zaklenem duri. Le kar naravnost: kaj nameravate z mano?

Maks. Kar sem nameraval, sem dosegel. Zdaj imate plot, ki ne morete preko njega. Imate vest, ki Vam trka na okno. Imate noge ukovane. To sem nameraval.

Kantor. Ali veste, da jaz tega nočem? (Brutalno.) Nočem, prijatelj! Ali veste, da se igrate zelo nevarno? Glejte, jaz nočem, nočem plota, nočem vesti, nočem nog ukovanih! Jaz nočem! Ker jaz nisem tiholazec, sramežljiv, bojazljiv, omoraljen tiholazec. Jaz moram naprej, zatorej s poti prijatelj!

Maks. Ne pojdete naprej, ne za ped dalje. Ne preko trupel. Nina ne pojde v klošter, pojde v mesto.

Kantor. Nosi v svojih sanjah predragocene reči, pojde v klošter. Rekel sem, da ne maram plota in ne vesti, če mi je kamen na poti, ga brcnem stran. No, ukazujte, poskusite!

Maks. Okradli ste jo, vrnite ji očetov denar.

Kantor (séde, prisiljeno miren, s čudnim nasmehom). No, dalje!

Maks. Okradli ste mojega očeta, okradli in osleparili ste vse, ki so Vam prišli naproti. Vaše kraljestvo je ukradeno, kolikor je v njem beračev, ste jih Vi okradli, ste jih slekli, ste jih vrgli na cesto. — Krono z glave, žezlo z roke!

Kantor (kakor prej). Dalje!

Maks. In dali boste krono z glave, žezlo z roke! Niti koraka ne dalje, ne za palec ne boste razširili kraljestva. Ali ste čutili, da se že giblje tam doli, da se že upirajo Vaši sužnji? To je moje delo, kralj veličastni, to je plot, je vest!

Kantor (vstane). Kdo mi sname krono z glave?

Maks. Jaz.

Kantor (se nalahko dotakne njegove rame, se zasmije in stopi par korakov po sobi, veselo). Gospodek mladi, odkod ta pogum? Odkod ta moč v Vaših majhnih rokcah? Kje pa me mislite prijeti, kam udariti?

Maks. Sami ste se slekli pred mano.

Kantor. Kaj še, prijatelj, kaj še! Ali se Vam sanja? (Se nasloni na mizo, govori veselo.) Saj Vas bodo zaprli, prijatelj, če boste govorili take neumnosti. V norišnico Vas bodo vtaknili! — Ali veste, kdo sem jaz? Kantor, kralj na Betajnovi! In kdo ste Vi? Izgubljen študent! Bodite pametni in premislite: če bi bila zdajle moja suknja vsa krvava in bi Vi prišli in bi pokazali: »Glejte, moril je, še ves je krvav!« — Precej bi Vas zgrabili za lase in bi Vas gnali v norišnico. Kralj na Betajnovi morivec! Kaj še! Za šalo, iz dolgega časa se je malo poškopil s krvjo! — In če bi bilo tisti večer, prijatelj, sto in tisoč ljudi zraven in bi sto in tisoč ljudi videlo in slišalo, bi se obrnili stran in bi rekli: Kralj na Betajnovi morivec! Kaj še! To se nam je le tako sanjalo — o, prijatelj, in vtaknili bi Vas v norišnico! —

Maks. Zakaj ste se ponižali?

Kantor. Ker ne maram, da bi ljudje grdo sanjali o meni. Tiste neumne sanje, tiste govorice bi mi pač ne zastavile niti pedi mojega pota, — ali bile mi bi zoperne, kakor slabo vreme. Če dežuje, grem svojo pot dalje, ali jezi me, da dežuje. To je vse, to je ves moj strah in nič več. Motili ste se nad mano.

Maks (vstane). Tako sem se torej motil in resnično mi je žal. Pravite, da Vam ne morem zastaviti pota — no, poskusiti je vendarle treba, pa naj že bo, kakor je božja volja. Jaz sem se že

od nekdanj ukvarjal s stvarmi, ki sem vedel naprej, da še mi izjalovijo. To je moja usoda, glejte! (Se napravlja, da bi odšel.)

Kantor. Potrpite! Z mano je baš narobe, le premislite si to! Kadar se s kakšno stvarjo ukvarjam, se mora posrečiti, pa če jih sto pogine zraven. Jaz nisem kriv, premislite, če mi je pot zastavljena in verjemite mi, prosim Vas, da bi hodil lažje po gladki poti. No, če polena ne prelomim, moram vzeti pač sekiro. Premislite, prosim Vas!

Maks. Natanko Vas razumem, ali naj bo kakor je božja volja.

Kantor. Samó še trenotek prevdarite. Takrat, glejte, ste me zgrabili za vrat, tako nenadoma ste me zgrabili, ste plañili name iz teme, da sem se onesvestil in da ste me vodili za roko. Ker ste me videli slabega in ponižanega, me še danes ne vidite s treznimi očmi, ne veste še, kdo sem jaz.

Maks. Prevdaril sem do dobrega in mislim, da si nimava ničesar več povedati.

Kantor (gre proti obednici, blizu vrat postane in se okrene k Maksu). Ničesar več?

Maks. Ničesar.

Kantor (odpre duri v obednico). Nina! (Nina pride.) Maks bi se rad poslovil od tebe. (Kantor odide v obednico.)

Nina (hitro k Maksu, mu da obe roki). Vendar ste prišli! Kako sem Vas čakala!

Maks. Z Bogom, Nina!

Nina. Samó z Bogom?

Maks. Samó z Bogom, Ninica. Jaz sem sam ubog in slab in žal mi je, če sém Vam kdaj kaj obljubil.

Nina (omahne, tiho). O! jaz sem Vas čakala ves večer, ves čas . . . o! (Séde in zakrije obraz.)

Maks (gre k nji). Ne zamerite, Ninica, poglejte mi v obraz . . . glejte, da Vas imam rad in da mi je pri srcu hudó . . . Jaz sem Vam obljubil, Ninica, ko sem bil še vesel in mlad, to je bilo pred štirinajstimi dnevi, danes pa Vam ne morem ničesar več obljubiti, ker sem bolj ubog nego Vi . . . Obljubite mi Vi, Ninica, Vi mi dajte malo tolažbe, malo moči. Meni je zdajle tako slabo, in tako strah me je, kot da bi mi bil nekdo iz groba zaklical . . . kakor je zakričalo takrat, Ninica, tako bom zakričal jaz . . . morda še nocoj.

Nina (se vspne k njemu, mu dene roko na ramo, krog vratu). Maks, o Maks, jaz Vas imam rada, nič se ne bojte . . .

Maks (se osvobodi pol smehljaje njenega objema). No, dete ubogo, Bog s tabo. Morda je tako boljše, Ninica . . . Pozdravi Francko! . . .

Nina. Še malo, Maks!

Maks. Z Bogom, Ninica! (Se okrene in odide.)

Nina (sede; plašno, tiho). Maks!

Francka (iz spalnice; tiho, veselo, kakor skrivnostno). Ali si govorila z njim?

Nina (jokaje, objema Francko). O, Francka! Mene je tako strah —

(Vrata iz obednice se odpro; pridejo: župnik, sodnik in njegova žena; Bernot, sodni adjunkt, Kantor, naposled Hana, ki ostane pri durih.)

Župnik. No, Ninica, Bog z Vami. Tako se torej poslavljam za zmirom. (Vsi se poslavljaajo od nje in gredo proti durim.)

Kantor (Francki, spredaj). Ali je Maks šel?

Francka. Ravnokar.

Kantor. Poglej dol, če je v gostilnici in pridi precej. (Francka odide.)

Sodnica (Kantorju in Bernotu). Jaz upam, da bomo kmalu spet tako zbrani, pa ob bolj veseli priliki . . . (Bernotu) če nas boste povabili.

Franc. Ne razumem, milostiva.

Sodnica. Zakaj tako čemerni?

Franc. Je že tako . . . (Nini.) No, gospodična Nina, lepo se zabavajte v kloštru, z Bogom!

Kantor (župniku). Torej pojutrišnjem, po zjutranji maši.

Župnik. Kakor smo se zmenili.

Kantor (stoji pred kotom, kjer je puška). Zelo me je veselilo, gospoda . . . Gospod Bernot, prikažite se kmalu in ne tako čemerni.

Franc. Z Bogom, gospod Kantor. (Odpre vrata, odide, drugi za njim, razen Nine; med vratmi Francka.)

Hana (pri durih). Na stopnicah je temno, potrpite malo! (Gre hitro v obednico, prinese svetilko, odide za drugimi.)

Kantor (Francki, tišje). No?

Francka. Ravnokar je vstal in šel.

Kantor (stopi v sobo). Nina spat! Jutri vstaneš zgodaj. (Francki.) Pospravi!

(Francka v obednico, Nina v spalnico; Kantor zapre duri v obednico, gre k oknu, potem nazaj, postane za hip, gre v kot in vzame puško v roko: hoče odpreti glavna vrata; iz spalnice Francelj v sami srajčki.)

Francelj. Oče --

Kantor (se strese; z brutalnim obrazom). Spat! (Francelj počasi, strahoma v spalnico; Kantor, s puško v roki, odide. Po kratkem odmoru Nina iz spalnice, slekla je bila že bluzo, gre proti obednici.)

Nina (odpre duri v obednico). Francka, mene je strah!

Francka (iz obednice; poboža Nino, ki se je oklene). Lezi v posteljo, Ninica, in se zakrij čez glavo, pa te ne bo strah; pokrižaj se in moli!

Nina. Ne morem moliti, Francka; če zatisnem oči, je Maks pred mano in ima obraz ves, kakor mrličiči . . . o, Francka!

Francka. Jezus, Nina, kaj se ti sanja?

Nina (se trese in se ovija Francke). Ves bled obraz in od čela dol mu teče kri . . .

Francelj (iz spalnice, kakor prej). Francka, prižgi luč!

Francka. Saj je luč.

Francelj. Pa je tema in strah me je. Pojdi spat, Francka.

Francka. Le pojdi, precej 'pridem . . (Francelj se prime Francki za krilo.)

Nina. Glej, tudi ta luč gori premalo.

Francka. Saj je privita. (Gre k svetilki, da bi jo privila, ali roka se ji trese in odvijte svetilko tako, da je v sobi mrak.)

Nina. Kako se ti roka trese, Francka, ali te je strah?

Francka (se zdrzne, posluša). Ali nisi slišala, Nina?

(Vsi trije obmolknejo, se tišče drug k drugemu, pavza.)

Hana (iz glavnega vhoda; pride počasi, trepetajoča, govori tiho, mukoma). Jezus, otroci, pokleknite, molite; pokleknite otroci! . . . (Francka in Nina, onemeli v strahu, poklekneta, Francelj zajoka.)

Kantor (iz glavnega vhoda; hladno, surovo). Kaj počnete? Spat, otroci!

Hana (iztegne roko, se mu umakne do okna; drži za roko Francko in Franceljna, nato stopi prednje, da bi ju skrila). Pusti otroke — za božjo voljo — pusti otroke!

Kantor (obstane, jo pogleda). Kaj ti je Hana?

Hana. Ne dotakni se otrok!

Kantor (zavpije brutalno, Francki in Nini.) Stran! (Francka in Nina v spalnico.)

Kantor (prime Hano trdo za roko). Kod si hodila? Kaj si videla?

Hana. Tebe, ki si ga ubil, nedolžnega človeka . . . pusti me, kakor Boga te prosim. (Poklekne pred njim.)

Kantor (jo drži za roko; govori trdo, hladno). Sanjalo se ti je . . . Ti nisi hodila nikoder in jaz nisem hodil nikoder. Oba sva bila tu gori v sobi in sva se napravljala spat . . . Vstani! (Jo vzdigne.) Obriši si oči, da se ti ne bo več bledlo in pojdi v posteljo. Spat, Francelj!

Francelj. Oče, kam ste deli puško?

Kantor. Kaj je imel oče?

Francelj. Puško.

Kantor (gre v kot, vede Franceljna za roko, vzame palico). Kaj je imel oče? (Vzdigne palico.) Oče je imel palico!

Francelj (jokaje). Oče je imel palico!

Kantor (ga sune stran, vrže palico v kot). Spat! (Hani.) Idi! (Hana in Francelj v spalnico.)

Kantor (sam; postoji, nato sede k mizi spredaj, zakrije obraz z rokami in se skloni k mizi, da se dotakne roba s čelom).

TRETJE DEJANJE

Domača izba v pritličju. Zadaj glavni vhod iz koridorja, na desni nizko okno brez zastora, na levi duri iz gostilnice. Opravljena je izba zelo enostavno; tri belo pogrnjene mize — ena blizu okna — navadni stoli, omara-kredenca, risbe v črnih okvirjih; na stojalu v desnem kotu različne moške in ženske obleke. Ob oknu klavir.

Francelj in **Pepček**, v črnih nedeljskih oblekah, ležita na tleh, pred sabo papirje, kozarec z vodo, leseno škatljo za barve; rišeta. Hipoma se zdrzneta, gledata proti gostilnici.

Francelj. Oče! (Skočita kvišku in hočeta v ozadju ven.)

Kantor (od leve, v domači obleki, brez klobuka).

Kam pa Francelj? Počakaj! (Francelj in Pepček stojita pred durmi v ozadju.)

Francelj (tiho). Saj nisem nič naredil!

Kantor (gre k njima). Kaj pa se bojiš, Francelj? (Ga vzame v naročje.) Smej se no! . . . Kaj praviš, ali bi se malo pretepala?

Francelj (zajoka).

Pepček (odpre vrata, hoče oditi).

Kantor (Pepčku). Ti! Kam? Ostani! (Franceljnu, ga strese surovo.) Poglej mi v obraz, otrok! Zasmej se!

Francelj (zajoka). Saj nisem nič naredil.

Kantor (mečje, proseče). No, zdaj, Francelj, bodi malo vesel, ko si pri meni. Nič nisi naredil . . . no, Francelj, tudi jaz ti nisem nič naredil. Pocukaj me malo za brado, Francelj! (Francelj se obrne od njega, hoče dol. — Surovo ga postavi na tla.) Idi k vragu! (Francelj in Pepček odideta.)

Kantor (gre k mizi pri oknu, vzame iz predala pisma; z grenkim smehom). Šanse dobre, mandat zagotovljen . . . za prokleta visoko ceno . . . Če je vredno življenje te cene!

Francka (iz gostilnice, prinese vina in šunke, dene na mizo, se hoče okreniti.)

Kantor. Francka!

Francka (postane).

Kantor (gre k nji). Francka, zakaj se me ogibaš? . . . Od predsinočnjim mi še nisi pogledala naravnost v obraz. Kaj ti je, Francka? Ali ti je dolgčas po Nini? (Stopi bližje k nji, Francka se umakne za korak, on jo prime za roko.) No, odgovori, govori!

Francka (tiho, suho, ne da bi mu pogledala v obraz). Dolgčas mi je po Nini.

Kantor. Lažeš, Francka, lažeš! Jaz ti povem, zakaj se me ogibaš, zakaj mi od predsinočnjim ne pogledaš v obraz. Bojiš se me, Francka, strah te je! Ali ni res? Povej.

Francka. Res. (Izviije roko iz njegove.)

Kantor (se skloni nižje k nji, s tresočim glasom, zadržanim gnjevom). Zakaj se bojiš moje roke, Francka?

Ali se ti zdi, da je umazana, da je moja roka krvava?

Francka (se umakne, strahoma). Saj Vam nisem nič storila, pustite me!

Kantor. Ne smelo bi te biti strah, Francka. Če bi bila moja roka krvava, bi jo morala poljubiti, Francka! . . . Nič se me ne boj, nič se mi ne umikaj — sedi, Francka, (prime jo za roke) tukaj k meni, glej . . . (jo posadi na stol) in bova malo pila, (odpira steklenico) in se bova pogovorila . . .

Francka (si zakrije obraz). Oče, jaz pojdem stran, za zmirom . . .

Kantor (glasno, strahoma in ob enem zapovedujoče). Pri meni ostaneš! (Tišje, skoro proseče.) Pri meni ostani, Francka, ti moj otrok! . . . Glej, koliko sem delal in koliko sem trpel in koliko sem se ponižaval pred sabo! Vse zase in za svojo oblast! Ali jaz hočem, da se ti, Francka, veseliš naše oblasti in našega bogastva. Jaz hočem, da me ljubiš, Francka, da se smehljaš veselo in ponosno, kadar mi pogledaš v obraz . . . Oh ne, Francka, nisem delal in trpel sam zase . . . kaj mi bo zdaj oblast, ko nimam nikogar, da bi ljubil mene in mojo oblast? . . . Zdaj se me bojiš in se mi ne upaš pogledati v obraz — zdaj, ko bo naše življenje veselo in prijetno, ko pojdemo lahko naprej in si napravimo veliko kraljestvo? Zda j, Francka, me moraš ljubiti, zdaj se me morate okleniti vsi, tako

da bomo vsi skupaj, roko v roki — veseli bogastva in življenja.

Francka. Jaz ne maram bogastva . . . strah me je tega bogastva!

Kantor. Prepôdi strahove! Pomêni si oči in poglej bistro in pozabi na strahove, kakor da bi jih nikoli ne bilo!

Francka. Ne morem pozabiti, oče!

Kantor. Ne bodi neusmiljena, jaz sem tvoj oče, usmili se! . . . Če pojdete zdaj vsi stran od mene in me ostavite samega, čisto samega — me bo strah v tej prazni hiši, kakor otroka, ki se boji teme in samote . . . Ne ostavite me samega, Francka, ostanite pri meni.

Francka (vstane).

Kantor. Kam, Francka?

Francka. Tudi Vi se niste usmilili.

Hana (iz gostilnice). Kantor, Lužarica je tukaj, otroke ti je pripeljala. Moža si ji spravil ob kruh, zdaj ji rêdi otroke!

Delavka (iz gostilnice, s tremi razcapanimi otroci). Tukaj jih imate, oblecite jih, nasitite jih, od včeraj niso še nič jedli, danes je nedelja in ne bodo nič kosilil! (Porine otroke naprej, otroci se je drže za krilo.)

Kantor (vzame s stojala klobuk, hoče oditi v ozadju).

Delavka (glasneje, skoro kriči). Nisi se usmilil, tudi Bog se te ne bo usmilil! Vse si okradel in oropal in nikogar se nisi usmilil, ne nedolžnih otrok, ki ti niso storili nič žalega — pa kadar bo

zadosti, te bo Bog udaril in takrat proklet ti in vsa tvoja hiša! . . . Le molči, le pojdi: — proklet ti in vsa tvoja hiša! (Njeni otroci zajokajo.)

Kantor. Znorela si ženska!

Delavka. Bog védi, če sem znorela, (Hani) če bi ti otroci vpili od lakote in bi beračila po vasi gor in dol za kos kruha, ti bi znorela. In Bog daj, da bi beračila, da bi beračili tvoji otroci od hiše do hiše in da bi vpili od lakote.

Kantor. Ven!

Hana. Pusti žensko! Pojdite z mano, dam Vam kruha!

Delavka. Ne maram Vašega kruha, je ukraden kruh! Boljši priberačen, nego ukraden kruh! . . . Le ven, otroci, ta hiša je prokleta! Proklet ti in tvoja hiša! (Delavka odide v ozadju.)

Kantor. Znorela je.

Hana. Ti jo imaš na vesti! Proklet ti in tvoja hiša!

Kantor. Hana, ali se ti blede? Ženska je nora, ne brigaj se za njene besede . . . Hana, bodi pametna; glej, zdaj ko nas vsi tako sovražijo, zdaj ko smo toliko hudega že doživeli, se moramo stisniti skupaj, se moramo imeti še celo radi. Ali vi se mi vsi tako umikate, vsi me tako gledate, kakor da bi imeli tujca v hiši in ne očeta in gospodarja . . . Daj mi roko, Hana; Francka, daj mi roko še ti. Če se imamo radi, se nam ni treba bati prokletstva . . .

Hana. Ne dotakni se me z roko! Samo zaradi otrok prenašam greh in sramoto in Bog mi odpusti, da prenašam. Greh je med tabo in med mano, nič več se me ne dotikaj, ne ogovarjaj me, ne poglej me več. Ne dotikaj se otrok, da jih ne omažeš, da ne bodo prokleti.

Kantor (glasno; gre k nji). Molči, Hana, molči! To je bilo in ni več. Grde sanje so bile in jih ni več . . . Samo sanje so bile med tabo in med mano in jih ni več! Ali ne vidiš, da je moralo biti? Ali ne vidiš, da je bilo meni samemu do smrti hudo, ko sem vzel na rame tako težko breme. Grešil sem, ker sem moral grešiti . .

Hana. Pojdi v cerkev in se spovej in potem razodeni greh. Če bo treba, pojdem z otroci od hiše do hiše. Bolj lahko mi bo pri srcu kakor danes. Tako stori in Bog ti bo odpustil.

Francka. Tako storite oče! (Hana in Francka odideta na levo; Kantor gre počasi proti oknu.)

Kantor. Pojdi v cerkev in se spovej in potem razodeni . . . To je konec te križeve poti, to je moje kraljestvo! . . . Glej, kako je prišlo to nena doma . . . božji mir z neba . . . Kako je to čudno toplo in sladko . . (Pogleda skozi okno z mehkim nasmehom.) Solnce sije po mojem kraljestvu . . kako bo šele potem sijalo, ko bo vse izbrisano, nobene sence več . . .

Francka (iz gostilnice). Prišla sta sodnik in adjunkt.

Kantor (strahoma, vzburjen). Tako zgodaj? . . . (Mehko, proseče.) Francka, daj mi roko zdaj . . . Bog s tabo, Francka . . . In . . . glej . . . jaz sem tako slab, tako čudno mi je pri srcu stoj pred durmi, lažje mi bo, če bom vedel, da si blizu . . . Daj mi zdaj roko!

Francka. Oče! (Se privije k njemu.)

(Sodnik in adjunkt iz gostilnice.)

Sodnik (debelušen človek, pozdravi z veselim obrazom).
Dober dan, Kantor!

Kantor (vzburjen). Idi Francka! (Francka odide na levo.)

Sodnik. Ne zamerite, da Vas že spet nadlegujemo s to neprijetno stvarjo, toda mislim, da bomo precej pri kraju . . . Ali bi ne dali prinesiti kozarec vina? Pomenili se bomo prijateljsko — brez vseh formalnosti.

Kantor. Saj mislim, da bomo precej pri kraju . . .

Sodnik. Ej, tako se ne mudi! (Veselo.) Zato sem prišel sem . . . in zdaj taka neprijaznost! . .

Kantor. Napravimo, napravimo! (Adjunkt séde.)

Sodnik. Če ste torej tako slovesni, da ob tej priliki ne poznate prijateljstva, torej bodimo slovesni . . (Séde.) Ampak, sakrament (zakliče) Francka!

Francka (vstopi takoj od leve.)

Sodnik. Steklenico vina! (Francka odide.) Kaj pa Vam je? Ali Vas je kandidatura napravila takega? Tako čemernega Vas še nisem videl! —

Francka (prinese steklenico, postavi na mizo, kozarec ji pade na tlà).

Sodnik. Saj se ti roka trese, Francka! Ali ste danes vsi skupaj —? (Francka odide.)

Kantor. Napravite brž. Kaj ste prišli, da bi me mučili?

Sodnik (pogleda, pomolči, potem z resnejšim glasom, počasi). No, če je taka . . . Torej ne zamerite, da prihajamo spet s tisto stvarjo . . . S tistim nesrečnim dogodkom od predvčerajšnjim . . . Stvar je sicer popolnoma jasna, ampak zaradi forme . . . (Pije; potem prijaznejše.) Kaj pa Vi pravite o tem? Ali bi si bili mogli misliti kdaj kaj takega od tega dolgočasnega, mirnega človeka?

Kantor. Od koga?

Sodnik. Od koga neki — od Bernota!

Kantor. Kaj je z Bernotom?

Sodnik. Zdaj pa naj prašam še besedo! — Ali ste pijani, prijatelj, ne zamerite? Govorite, kakor da bi se Vam sanjalo.

Kantor. Brž storite, kar mislite.

Sodnik. Vrag Vas vzemi! — (Z drugim glasom.) Ali ste videli natanko, ali bi mogli priseči, da je vzel Bernot puško sabo, ko se je poslovil od Vas?

Kantor. Ni je vzel. (Sodnik udari po mizi, adjunkt pogleda začuden na Kantorja.)

Sodnik (skoro kriči). In včeraj ste rekli, da jo je vzel, izpred nosa da Vam jo je vzel! -- (Adjunkt.) Ne pišite nič, ta človek je danes — — No, kako, — ali jo je vzel, ali je ni vzel?

Kantor. Ni je vzel! (Sodnik ga gleda začudeno, adjunkt odloži pero in se smehlja.)

Sodnik. Na ta način se vse neha.

Kantor. Čemu po ovinkih; ne mučite me, pustite zdaj svoje juristiške neumnosti in prašajte naravnost: kdo ga je ubil, to je vprašanje!

Sodnik. Kdo ga je torej ubil?

Kantor (stoji pri oknu, stopi korak naprej, odločno). Jaz sem ga ubil.

Sodnik (vstane razjarjen). Človek! Prijateljstvo sem, prijateljstvo tja ne imejte me za norca! Naposled stvar ni tako vesela, da bi izbijali budalosti zraven . . . (Séde; z mirnim glasom, kakor da bi bral.) Petnajstega oktobra, to je predvčerajšnjim, ste imeli goste, med njimi Bernota in Krnca. Poslednji je ostal v salonu in se je kmalu poslovil; bil je nato par minut spodaj v gostilnici, kjer je pil četrť vina, a potem se je napotil po stezi čez polje; na polju, sto korakov od Vaše hiše, so ga našli zjutraj ustreljenega in z razbito črepinjo; morivec ga je bil najbrž udaril s kopitom parkrat po glavi, zato da bi svoj namen dobrega izvršil. V mokri prsti so se poznali sledovi stopinj, vodili so do jarka in v jarku je ležala puška — Bernotova, kakor smo jo vsi precej spoznali . . . Do tu

je vse jasno. Bernot pa se zaklinja, da je ostavil puško pri Vas, natanko v tistem kotu, kamor jo je bil postavil, ko je prišel. Da se je potem domislil na cesti, pa se mu ni hotelo vračati . . . Jaz sem bil tisti večer sam pri Vas, ali ne morem se spominjati, da bi bil videl kakšno puško v kotu . . . Ali veste, da jo je bil prinesel s sabo?

Kantor. Prinesel jo je.

Sodnik. No, dobro . . . In ko je odhajal, ali jo je vzel sabo, ali je ni vzel?

Kantor (neodločno). Kakor sem rekel.

Adjunkt. Torej je šla sama z njim.

Sodnik. Kakšno je bilo razmerje med Bernotom in Krncem? Ali sta si bila prijatelja?

Kantor. Nista si bila prijatelja.

Sodnik. Bernot je bil zaročen z Vašo hčerjo?

Kantor. Dà.

Sodnik. In zadnje čase je bilo razmerje med zaročencema nekako neprijazno. Kdo je bil temu vzrok?

Kantor. Maks Krnec.

Sodnik. Krnec je ljubil Vašo hčer?

Kantor. Da.

Sodnik. In ona?

Kantor. Ni ji bil zopern.

Adjunkt (smehljaje). Kakor smo si mislili.

Sodnik. Bernot je prišel precej pozno, spominjam se, da smo bili že povečerjali. Ko je prišel je bila Francka zunaj in takrat je prišlo do razpora med njima. Stopil je v sobo razburjen in jaz

sam sem ga prašal, kaj se mu je pripetilo. Nato je prišel Krnec, ostal je v salonu in se je poslovil, ne da bi bil pogledal v sobo. Takrat je bila že zapečatenjena njegova usoda.

Kantor. Tako se je zgodilo.

Francka (iz gostilnice, strahoma). Oče!

Kantor (se zdrzne). Le idi, Francka! — (Francka odide. Hitro, vzburjen). Brž torej napravite — čemu razlaganja, čemu vprašanja? Ne zavajajte me siloma v greh! Povedal sem Vam, kdo ga je ubil — zdaj storite, kar Vam je storiti!

Sodnik. Kdo ga je ubil?

Kantor (tišje nego prej). Jaz!

Sodnik (skrajno začuden, zavpije). Kantor ali si znorel?

Adjunkt (se zasmije na glas).

Sodnik (mirneje). Danes ni, da bi z Vami govoril. Stvar sama je čisto jasna — (vstane) in nikoli bi si ne bil mislil o tem prokletem Bernotu —

Kantor. Na vsak način ga je torej Bernot ubil in nihče drugi — ne jaz in nihče drugi ne?

Sodnik. Bog mi je priča, da Vas nisem še nikoli videl tako čudnega. Ali me imate nalašč za norca, ali pa se Vam je v resnici zmešalo . . . Kdo drugi naj bi ga ubil? Ali niso dokazi tako jasni, da bi jih videl slepec? (Si natoči in izprazne kozarec.) Ampak čudno je vendarle. Tak dolgočasnež, nerodnež — pa gre in ubije človeka iz same otročje ljubosumnosti.

Kantor. Torej ga je res ubil?

Sodnik (se okrene k njemu, po kratkem odmoru, zelo razjarjen). Vrag Vas vzemi! Obesite se! (Si obleče suknjo.) Z Bogom! (Odide z adjunktom v ozadju.)

Kantor (se zasmije na glas). Zdaj je torej jasno, kakor na dlani, da ga nisem ubil. Bernot ga je ubil: dokazi govore tako glasno, da jih ni moči prevpiti. Ubil ga je — stvar je jasna kakor beli dan in le čudno je, zakaj se vznemirjam zaradi stvari, ki me nič ne briga; saj sem govoril kakor resničen norec — (gre proti gostilnici; veselo.) Francka!

Francka (iz gostilnice; z objokanim obrazom, sklenjenima rokama). Kaj ste storili, oče?

Kantor. Ej, Francka, kaj da sem jaz storil? Udal sem se v božjo voljo, Francka!

Francka. Jaz pojdem, oče, ne jezite se nad mano!

Kantor (mirneje). Če ne moreš ostati pri meni, — pojdi in Bog s tabo. Zdaj mi ni več težko; obšla me je bila plahost in zdaj sem se je otresel za zmirom. Če pojdeš, Francka, boš vzela sabo samo košček, prav majhen košček mojega srca . . . Pojdite vsi in vzemite sabo ljubezen; če vzamete sabo vse moje srce — jaz ostanem . . . Ne rabim več ljubezni od nikogar. Ali si bila pri durih, ali si slišala? Jaz moram po svoji poti dalje, ni greha tako velikega, da bi se mogel spotakniti obenj. Če nočete z mano, ostanite zadaj, jaz pojdem po svoji poti — moram.

Francka. Oče, zakaj ste to storili?

Kantor. Ej, Francka, kaj mi očitaš? Govori, daj, razodeni ti! No, Francka, pojdi na cesto in povej vsakemu, ki pride mimo: moj oče je kradel, je ropal, je ubijal. Pojdi in stori to, Francka!

Francka. Ne morem.

Kantor. O, Francka, kako slabotna je tvoja čednost! Predno bi prišla na cesto, bi ti omahnila kolena! Ustnice bi se premikale, glasu pa bi ne bilo iz grla! — Ubožica, ti ostaneš pri meni — tako slabotna in tako plaha kakor si! . . . (Veselo, skoro ironično, jo prime za roke.) Kedaj pa pojdeš, Francka? Kam pa pojdeš? — Ubožica, Francka, poslušaj: če bi ti jaz zdajle rekel: »Francka, pojdi in ne vrni se nikoli več!« — ti bi šla in bi stala pred pragom in bi se jokala! . . . Francka, ti ne moreš stran. Pri meni ostanete vsi, privezani ste name. (Izpusti njene roke; hladno.) Zdaj pojdi in prinesi vina na mizo; mislim, da bo maša skoro pri kraju. Pomakni prej te dve mizi skupaj . . . (Francka stori tako, Kantor se smehljá). . . no, glej! . . . (Iz ozadja oskrbnik; Francka odide.)

Kantor. Kaj je?

Oskrbnik (postaren in suh človek). Vse v redu, štrajk pri kraju; jutri pridejo vsi delat. Največji razgrajači so prišli prvi odpuščanja prosit.

Kantor. Kaj pa je z Lužarjem?

Oskrbnik. Prišel je zadnji, sram ga je bilo. Po Vašem naročilu ga nisem sprejel.

Kantor. Kaj je rekel?

Oskrbnik. Bled je bil kakor zid in je šel.

Kantor. Pojdite v vas in če ga vidite, mu recite, da lahko pride. (Oskrbnik se pokrije, pred durmi se spet odkrije in se vrne.)

Oskrbnik. Po Bernota so šli žendarmi.

Kantor (se zdrzne in ga pogleda).

Oskrbnik. Srečal sem jih, ko sem šel iz fabrike.

Kantor. Že dobro! (Oskrbnik odide. — Francka prinese par steklenic vina in jih postavi na mizo; nato razredi stole in popravi prt; Kantor stoji pri oknu.)

Kantor (se obrne k nji). Kje je mati?

Francka. Gori.

Kantor. Naj pride dol, da postreže gostom. (Odide od okna, k durim v ozadju; Francka na levo; iz ozadja Koprivec, velik in debel človek.)

Kantor. Dober dan, Koprivec, veseli me, da ste prišli.

Koprivec. Saj ni bilo treba vabiti. Izvoljeni boste! Če imate gospode na svoji strani —

Kantor. Meni je veliko do tega, da se pogovorim s pametnimi ljudmi. Nečem, da bi hodili volit kakor davke plačevat: na zapoved. Prihodnjo nedeljo napravim shod, da bodo ljudje vedeli, koga volijo.

Koprivec. E, vseeno je. Petkrat sem že volil, pa še nikoli nisem vedel, koga.

Kantor. Zato me zdaj dobro poglejte.

(Župnik in dvoje mož z njim. — Francka prinese od leve kozarcev, jih razpolaži po mizah in odide.)

Kantor. Le naprej!

Župnik (mu da roko). Kaj pa Vi pravite o tem strašnem hudodelstvu, gospod Kantor?

Kantor. Kaj hočem, jaz ga nisem ubil
(Kmetje stopijo bližje.)

Župnik. In ravno po tistem večeru, ko smo se pri Vas tako dobro imeli. Prav tako se mi zdi, gospod Kantor, kakor da bi se bilo tukajle zgodilo, kakor da bi bila Vaša hiša krvava . . . Vso noč se mi je sanjalo in celo pri maši mi ni dalo miru.

Koprivec. Kdo ga je pravzaprav ubil?

Župnik. Bernot! — in tako miren, dostojen mož; jaz sem ga imel rad, čeprav je brezverec.

Prvi kmet. A, brezverec je, no!

(Iz ozadja pride še par mož.)

Drugi kmet (še med vratmi). Žendarmi so šli ponj.

Tretji kmet. Dol čez hrib ga ženejo v vas.

Kantor. Sédite, prijatelji!

Župnik. Ampak jaz le ne vem — saj se mi je zdelo, kakor da bi bil videl takrat puško v kotu — zdaj pa pravijo, da je ležala v jarku.

Kantor. Jo je pač vzel, ste se pač motili.

Župnik. Seveda sem se motil! — In ravno v tej hiši! (Vzdihne in séde.)

Kantor. Je bila že tako božja volja. Pustimo na miru mrtvece! — Povabil sem Vas, da bi se pomenili o volitvah — (Hana pride iz gostilnice.)

Hana. Klical si me dol.

Kantor. Toči! (Hana vzame steklenico, roka se ji trese, postavi steklenico spet na mizo).

Kantor. Idi in napravi kosilo! (Hana odide.) Dovolite, da Vam točim! (Toči župniku.)

Koprivec (vzame drugo steklenico v roko.) E, si bomo že sami točili; ni zoperno opravilo.

Prvi kmet. Kajžarji so se Vam spuntali, a?

Kantor. So se že skesali.

Drugi kmet. Zdaj se že vsak pastir kuja, če mu ne rečeš gospod; prej je bil vesel, da je dobil škornje za božič . . .

Kantor. Razodeti Vam moram nekaj, prijatelji, kar mi je bilo že oddavna pri srcu. Zato da me boste poznali, da boste vedeli, s kom imate opravila, koga boste volili, za koga boste govorili po fari. Jaz dobro vem, da jih je mnogo, ki me ne marajo in ki bodo zdaj na glas in na tihem rovali in hujskali proti meni —

Tretji kmet. Ne bodo nič opravili.

Kantor. Ni jih deset v celi fari, ki bi mi bili resnično naklonjeni. Vsi drugi — o, in tudi onih deset in tudi Ti, dragi moji — če bi prišel k Vam, od Boga udarjen Job, bi me pognali s praga kakor garjevega psa. (Gostje se zganejo.) In če bi stopil pred faro in bi si razgalil prsi: »Vaš sem, udarite!« — tisoč pipcev bi mi tiščalo v rebrih. Sovražite me kakor točo in bojite se me kakor toče: Vaš strah je moj varuh. (S povzdignjenim glasom.) Ali kaj

sem Vam storil, da me sovražite? Pravite, da sem trd, da sem brezobziren, neusmiljen človek, pravite, da sem — —

Krniec (zakriči zunaj). Morivec! (Gostje se zganejo.)

Kantor (omahne). Da sem morivec —

Krniec (zunaj). Morivec!

Gostje (kakor odreveneli). Morivec!

Krniec (odpre duri in zakriči v sobo). Po cesti ga ženejo, ki mi je sina ubil. (Izgine.)

Župnik. Kaj se je zgodilo? (Gleda preplašen na Kantorja.)

Koprivec (stojé). Kaj je bilo?

Oskrbnik (odpre duri). Stari je znorel. Sina so mu ubili, napil se je šnopsa in je znorel. (Odide.)

Kantor. To je bilo: ubili so mu sina, napil se je šnopsa in je znorel. Pustimo mrtvece na miru.

Prvi kmet (je bil stopil k oknu). Res ga ženejo — Krniec se je zagnal vanj.

Drugi kmet (je bil stopil za njim). Roké ima zvezane na hrbtu — Krniec ga je ugriznil v roko.

Franc (zunaj; mimo okna gredo ljudje, tako da se vidijo klobuki in nekatere glave.) Pustite me! Kaj sem Vam storil? Kantor! Kantor!

Kantor (zakriči). Prepozno! Pomagaj si sam! (Obrne se od okna, vzame kozarec vina, nese ga do ustnic in odloži, gre proti durim.) Francka!

Francka (iz gostilnice). Oče, Franc gre mimo.

Kantor (ji da kozarec). Daj mu kozarec vina.

Francka (vzame kozarec, in odide).

Župnik. Kaj Vam je, gospod Kantor?

Kantor. Rad sem ga imel, kakor nikogar.

Prvi kmet. Mimo so. (Kmeta se vrmeta od okna.)

Kantor. Šlo je mimo vse. — In zdaj bodimo veseli — glejte, kako je posijalo solnce ravno k nam prišlo je k nam v vas ob tej slovesni uri . . .

Francka (iz ozadja, prinese prazen kozarec). Izpil je in Vas pozdravlja.

Kantor. Idi — šlo je mimo — (Francka odide.) Tako je, prijatelji, kakor sem Vam 'bil povedal. Da sem neusmiljen, mi očitajo, da sem trd in brez-obziren. Kdor hoče kaj doseči zase, za svojo faro, za ves svoj narod, ne sme biti plah in slab, ne obziren in ne usmiljen. Pot do trona je nerodna — gaziti mora človek do kolen v krvi in v solzah. Vsi so hudodelci — ubijajo duše in ubijajo telesa. Kdor hoče naprej, mora naprej, mora brcniti v stran vsak kamen, ki mu je na poti, mora če je treba, preko trupel, mora preko gorkih človeških trupel. Kdor mi očita neusmiljenost, je sam preslaboten, da bi bil neusmiljen, in njegova čednost je hinavstvo.

Župnik. Res jel

Kantor. Prijatelji, to je pot, po kateri hodim. Ni me strah in ne sram in z jasnim čelom stojim pred Vami. (Vzdigne kozarec.) Kdor mi more kaj očitati, naj govori, naj ne trči z mano.

Vsi (vstanejo in trkajo z njim). Vsi smo z Vami! Bog Vas živi, Kantor!

Tisk »Národne tiskarne« v Ljubljani.